

KANT, IMMANUEL

**Om känslan af det sköna och höga. Af m.
Immanuel Kant. Öfwersättning. Stockholm,
tryckt i Kumblinska tryckeriet, 1796.**

Stockholm
1796

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

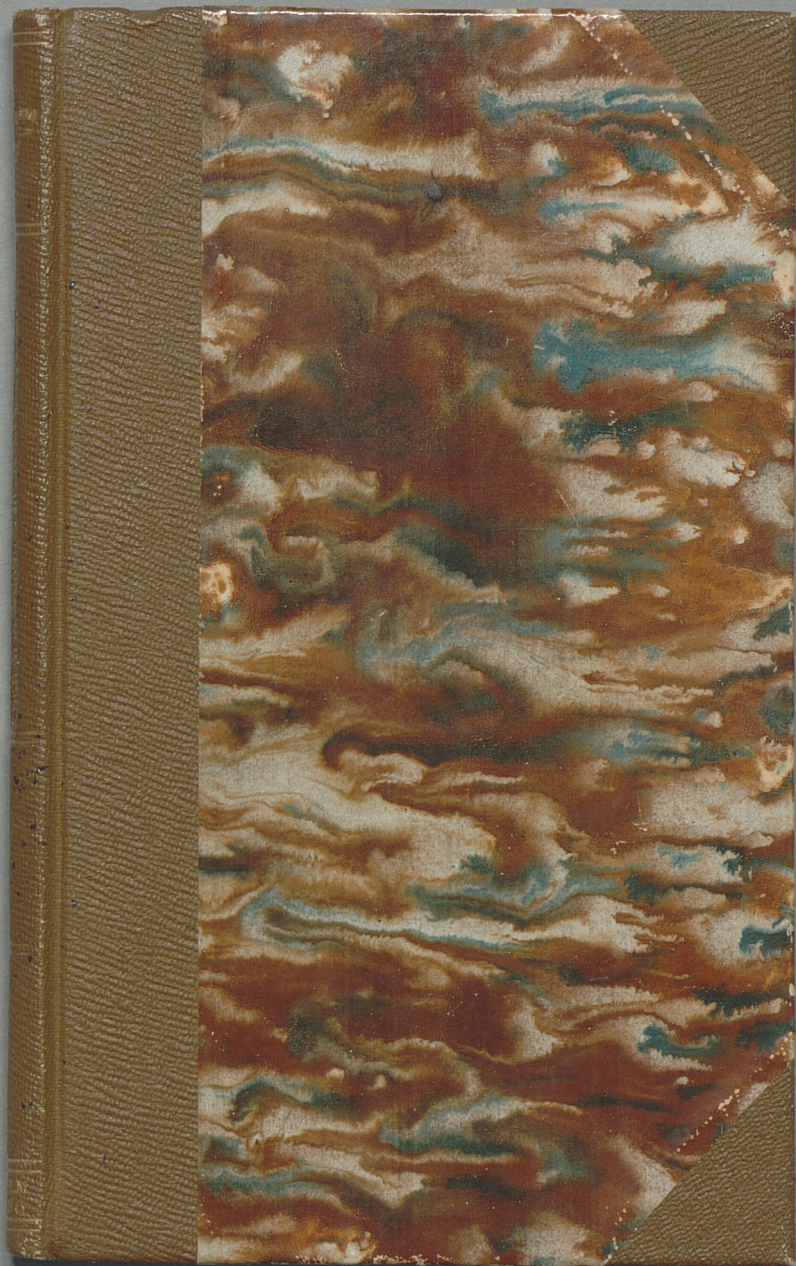
- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

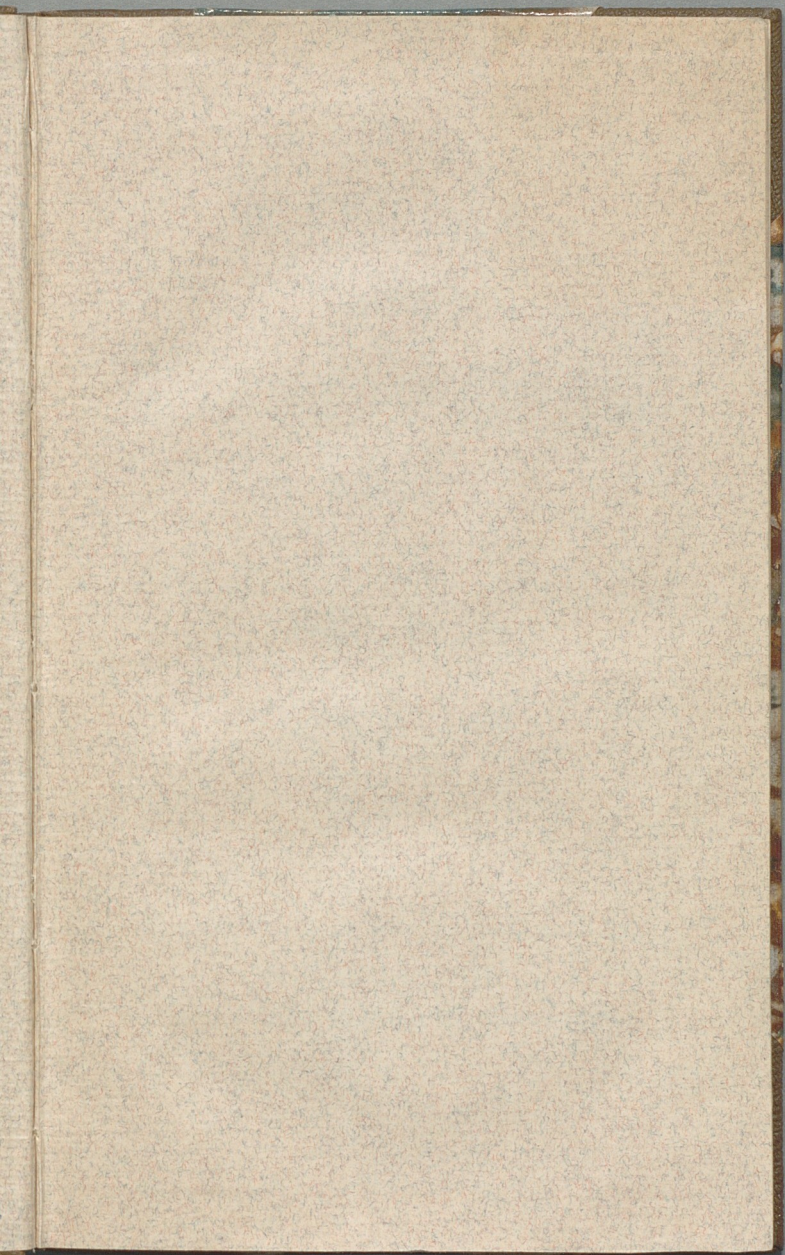

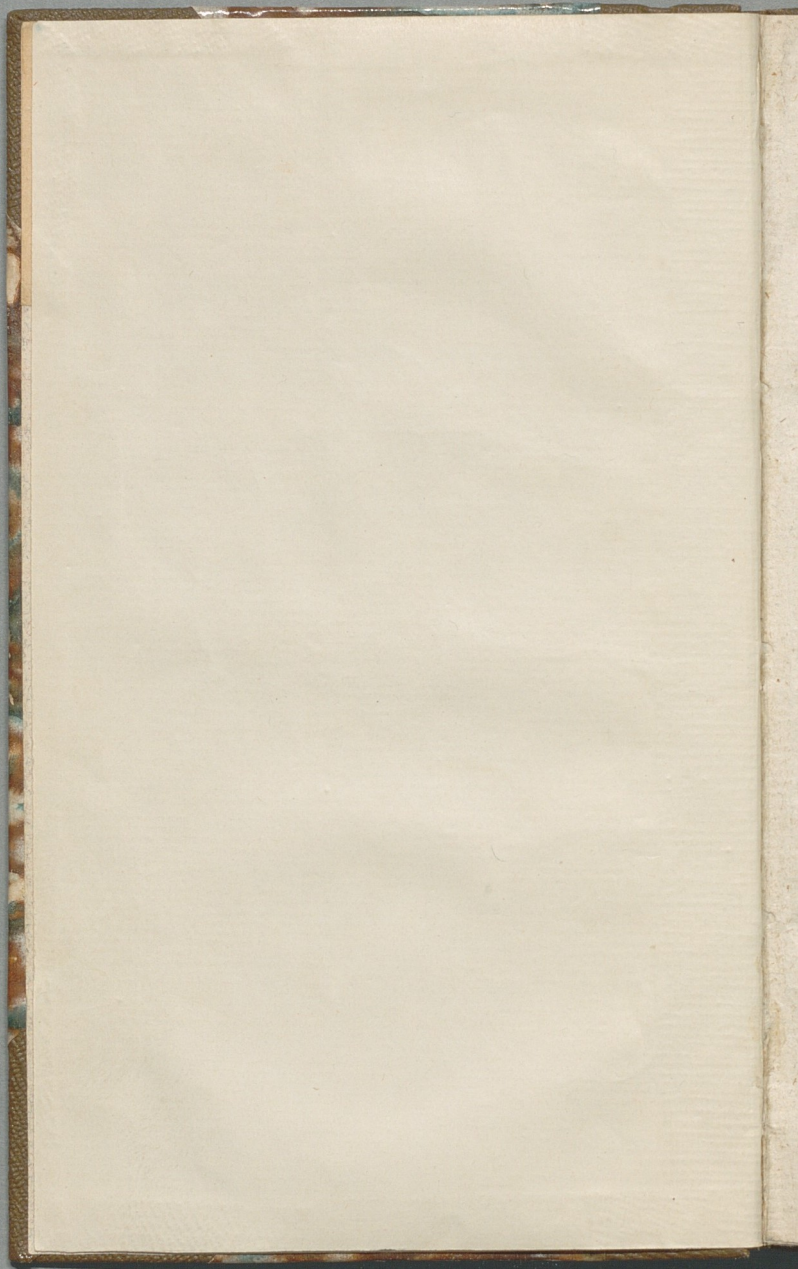
Kungl. Biblioteket
STOCKHOLM

Estet
1700-1829

Ex. A

KANT, E

Om
Ränslan
af det
Sköna och Höga.

Af
M. IMMANUEL KANT.

Öfversättning.

SEDERHOLM,
Tryckt i Kumblińska Tryckeriet, 1796.

18

1811

18

1811

18

1811

1811

1811

1811

Om olika föremål för känslan af det
Söga och Sköna.

Rörelser af misslag eller tilfredsställelse
bero mindre af de yttre tingens be-
skaffenhet, som dem väcka, än af hvarje mäns-
kiskas egen känslighet, hvarigenom hon af dem
mottager intryck med ledsnad eller nöje. Deras
kommer någras tycke för det, som väcker afsty
hos andra; Kärleken, ofta för oss själfve en
gäta, eller i des ställe den häftiga motwillan,
som den ene känner för et föremål, hwilket af
en annan med liknöjdhet anses. Fältet för
wåra Beträktelser öfwer dessa utännisko-naturens
besynnerligheter sträcker sig ganska wida, och för-
warar desutom inom sina gränser et rikt förråd
til upptäckter, lika angenäma, som lärrika. Jag
wil nu endast kasta en blick på några af de ställen,

som inom denna krets i synnerhet förtjåna uppmärksamhet, och på dessa mer Uffådarens, än Philosophens.

Då människan blott finner sig lycklig i den men hon tillfredsställer en önskan, är känslan, som gör hånne skicklig at njuta stora nöjen, utan at dertill behöfwa stora talanger, wiserligen ingen småsak. Grofwa och starkle made människor, som känna ingen högre Författare än Sköden, inga Werk af finare smak än de som ligga i Winkällaren, njuta wid låga infall och plumpt skämt, en lika innerlig glädje, som den personer af ädlare känslor tro sig ensamt förbehållen. Rådsmannen, den alla nöjen synas platta, det undantaget, som han njuter wid öfverräknandet af sin handels winst; den som blott så wida älskar könet, som det hör til njutbara saker; Ulfkaren af Jagt, må han jaga flugor, som Domitianus, eller Björnar som Carl den Tolfte; Alle dessa hafwa en känsla, som gör dem skicklige at njuta nöje efter deras art, utan at de behöfwa misunna, eller ens kunna göra sig begrep om något annat; men detta är icke nu föres

målet för min upmärksamhet. Det gifves ännu en känsla, som man kan i alla finare, anstingen derföre af den utan ledsnad och matthet kan längre njutas, eller emedan den både förutsätter en Själens retlighet, som gör hånne mågtig af byggdiga bdielser samt utmärker talanger och förre förstånd; då deremot den förre kan ega rum wid suffkomlig tanklöshet; det är blott en del af denna känsla, jag wil betrakta. Likwål utesluter jag härifrån den bdielse, som åtföljer det höga Förståndet och det behag Kepler kände, då han, som Bayle berättar, icke wille mot et helt Förståndsmie bortbyta en af sina upptäckter. Denna känsla är för sin at höra til närwarande Utkåst, som blott skall widrä den finliga, hwaraf äfwen wanliga Siälar äro mågtiga.

Denna finare känslan, är i synnerhet af tvåfaldig art: känslan af det Höga och af det Sköna. Nörelsen af dem båda är angenäm; men på ganska olika sätt. Utsynen af et Berg, hwar snöiga spets höjer sig öfwer stjärne, beskifningen öfwer en wild Orcan, eller Miltons

målning af helvetet, wäcka nöje, men med sarsa; utsigten deremot af blomsterklädda ängar, af dalar med slingriga bäckar och betande hjordar, beskriwningen af Elyseen, eller Homeri målning af Veneris gördel, wäcka äfwen en angenäm men tillika glad och leende känsla. För at fullkomligen kunna mottaga intrycket af det förra, fordras en känsla af det Höga, och för at rätt njuta det sednare, en känsla af det Sköna. Stora Skar och skuggan i ensliga Lundsar, äro höga; Ålfersälten och den nyss löfklädda småskogen äro sköna. Matten är hög. Dagen är skön. Själur, som äga känsla för det Höga, ledas wansligen til stora tankar om Wansskapen, om fördrakt för Werlden och om Ewigheten, genom sommaraftonens lugna stillhet, då Stjärnans darrande sten frambryster genom flugorna och den ensame Månen står i Horisonten. Den lusa dagen inger werksam iswer och känsla för glättigheten.

Det Höga rör. Det Sköna behagar. Den människas anletsdrag, som eger fulla känslan af det Höga, röjer allwäre, stundom häpenhet och förwåning. Deremot förråder sig den

Uffiga känslan af det Sköna genom de milda behagen, genom ljets drag och ofta blott genom munterheten. Det Höga är åter af olika slag. Känslan deraf är stundom åtföljd af någon fasa eller swärmod, stundom af en stilla beundran, stundom af en öfver en hög plan utbredd skönhet. Den första wil jag kalla känsla af det Kyfligt Höga, den andra, känslan af det Ädla, och den sista, känslan af det Præktiga: En dyster enslighet är hög, men på et förfråcande sätt. Detta har gifwit anledning, af besökta stora och ohyggliga öknar med wålnader och Gastar.

Jag wil blott gifwa et exempel af den ädla fasa, hwilken Beskrifningen af en fullkomlig Enslighet kan ingifwa, och wäljer derföre några ställen af Carazans Dröm, ur Brem. Magazin. Denne egennyttige Rike hade i samma mon, som hans Rikdomar tiltagit, slängt sit hjärta för medlidande och kärlek mot andra; och i den mon människo-kärleken hos honom kallnade, tiltog hans öfver i Öknar och andagts-öfningar. Efter denna bekäns

nelle fortfar han sålunde: En aften då jag
 wid min Lampa upgjorde mina Räkningar och
 öfverfåg min handelswinst, öfverwådigade
 mig Sönnen. I detta tillstånd såg jag Dö-
 dens Ängel som en Wirfwelwind komma öfver
 mig. Han slog mig inan jag kunde afbedia
 hans förfärliga bugg. Jag stelnade af fasa,
 då jag såg min lott för Ewigheten kastad,
 och at til alt det goda jag utöfwat, ingen ting
 kunde tilläggas, och från alt det onda jag gjort,
 ingen ting fräntogs. Jag blef fördr införd
 Hans Thron, som bor i tredje Himmelen. Glan-
 sen, som lågade för mig, tiltalade mig: Ca-
 razan! din Gudstjänst är förkastad. Du har
 tillslutit dit hjärta för medlidandet, och med en
 järnhand qwarhållit dina Skatter. För dig själf
 har du blott lefwat och dårføre skall du ock hådanz
 efter för ewigt lefwa allena, utslött från hela Ska-
 pelsen. I samma ögonblick kände jag mig hän-
 förd af en osynlig kraft, och driswen genom Ska-
 pelsens glänfande Dyggnad. Jag lämnade snart
 otaliga Werldar efter mig. Då jag nalkades
 yttersta änden af Naturen, märkte jag huru
 Skuggorna af det gränslösa Tomma nedsjönko
 i djupet framför mig. Et försärftigt Rife

af ewig tyfnad, ensambet och mörker. Dutsäges-
 lig sasa öfwerföll mig wid denna syn. Jag för-
 lorade småningom fiffa Stjärnan ur min åsyn,
 och åndteligen floknade i detta yttersta mör-
 ker fiffa skimrande strimman af Ljuset. Före
 twifflans dödsångest tiltog hwart ögonblick,
 lifsom hwart ögonblick förlängde mit afstånd
 från den fiffa bebodda Werlden. Jag efterfin-
 nade med en odrägelig ångest, at om tiotusende
 finom tusende år hade fört mig ännu längre
 hinsidan gränsen af alt Skapadt, skulle jag lik-
 wäl skändigt släda framåt i Mörkrets omåttli-
 ga asgrund, utan hiälp eller hopp om återkomst.
 — Under denna förfräckelse sträckte jag mina
 händer med sådan häftighet mot werkliga föres-
 mål, at jag deraf upwaktade. Och nu har
 jag fått lära, at högaktia männissor; ty den
 ringaste af dem, som jag i förnåtenheten öfwer
 min lycka förwist från mina dörrar, skulle i den-
 na förfräckliga öfen warit mig dyrbarare än
 alla Golcondas Skatter. —

Det Höga måste alltid wara Stort; det
 Sköna kan och wara litet. Det Höga måste war-
 ra enkelt; det Sköna kan wara städadt och prydt;

En stor högd är äfwen så wäl Högd, som et stort djup; men detta betraktas med rykning, denna med beundran; derföre kan den förra känslan wara tyfsligt Högd och den sednare ädel. Ufsynen af en Egyptisk Pyramid, rdr wida mer, än man kan föreställa sig af alla beskrifningar; men des byggnad är enkel och ädel. Peters = Styrkan i Rom är präktig; emedan öfwer Ufkastet der til, som war stort och enkelt, Skönheten, t. ex. guldet, Mosaiken m. m. är så utbredd, at känslan af det Höga icke derigenom hindras at werka, och då är det som föremålet kallas Präktigt.

Et långt Warande (Durée) är Högt. Är det af fordom tid blir det ädelt; förutsedt i en o-mätelig tillkommande, medför det något förwänande. En Byggnad från den aflägsnaste forntid, är wörbnadswärd. Hallers Beskrifning på en tillkommande ewighet ingifwer en ljuf fasa, och på den förbigångna, en djup beundran.

Om Bestaffenheten af det Höga och Sköna hos människor i allmänhet.

Förstånd är högt. Rett är skönt. Snille är högt. Omickhet skön. Driftighet är hög och stor. List är liten, men behaglig. Sannfärdighet och ärlighet är enkel och ädel. Skämt och smicker är fint och skönt. Beleswenhet är Dygdens Skönhet. Degennyttig tjänstfärdighet är ädel. Werld och Höflighet är skön. Höga egenskaper ingiswa högaktning; men sköna, kärlek. Människor, hwilkas känsla mest närmar sig til det sköna, uppsöka blott i irdens stund fine redlige, beständige och rätte wänner; til sitt umgänge wälja de et muntert, skämtande och beleswadt Sällskap. Man högaktar mången för mycket för at kunna älska honom; han ingiswer wördnad, men han är mer öfwer oss, än at wi wäge nalkas honom med kärlekens förtrolighet.

De, som hos sig förena båda känslorna, skola finna, at det Höga gör starkare intryck än det Sköna, men tillika, at detta utan omwärling

eller utan det sednare, trötta, och kan icke länge njutas. *) Höga rörelser, til hvilka samtalen i et utvaldt sällskap stundom höjas, måste då och då uplösas i et glättigt skämt, och de leende wännerne skola mot allwaret i den rördes anletsdrag göra den stöna motsats, som förorsakar en otwungen omwärling af båda dessa rörelser. Wänskapen är ganska nära beslägtad med det höga; kärleken med det stöna. Dock gifwer ömhet och en djup högaktning denna sednare et wißt wärde och höghet; lika som et lekande skämt och förtroligheten gifwa den förra en colorit af det stöna. Sorgspelet skiljer sig efter min tanke deri från Lustspelet, at

*) Det högas rörelser spanna Själens krafter starkare, och trötta således förr. Man kan längre utan ledsnad, läsa en Herdesdigt, än Miltons förlorade Paradis, och de la Bruyere längre än Young. Det synes mig nästan wara et fel hos den sednare, at han alt för ensformigt fortfar i den höga tonen; ty styrkan af intrycken kan blott förnyas genom afbrott af ljuswarskållan. Wid det stöna mattar ingen ting så mycket, som då en modsam konst deri röjes. Bemiddandet at behaga blir pinsamt, och märkes med ledsnad.

känslan i det förra röres för det höga och i det sednare för det stöna. I det förra visar sig et ädelmodigt upoffrande för andras wäl, rådighet i faran och en bepröfwad redlighet. Själswa kärleken är där swärmodig, öm och full af högaktning; den okändes olycka framsläcker äffadarens tårar, och hans ädelmodiga hjärta klappar af medlidande. Han röres ljust och känner wärdet af sin egen natur. Deremot föreställer Lustspelet gladare ämnen *). Kärleken är icke här så sorglig; utan glädfvig och förtrolig. Äfwen kan här, som i andra fall, det ädla til wiß grad wara med det stöna förenadt.

Själswa Lasterna och Brotten: kunna stundom röja några drag af det höga, eller stöna; sådana åtminstone som de, utan at granskas af förnuftet, förekomma wär finliga känsla. Den Mäktiges wrede är hög, som Achillis wrede i Iliaden. I allmänhet är Someri Hjalte ryssigt hög, Virgiliis deremot ädel. Uppenbar

*) Fina ränker, underliga förwirringar, och försigtige, som weta, at reda sig derur, Narrar som låta bedraga sig, Konstgref och löjeliga Characterer —

driftig hämnd eger i sig någon ting stort, och ehuru otillbörlig, rör den likväl i berättelsen med fasa och nöje *). Mörbdarens oförsagda mod är högst farligt; men man hör det med nöje omtalas, och äfwen då han släpas til en neslig dödd, förklarar han den på wist sätt, då han möter den trotsig och oförsträckt. Å en annan sida har et wäl uttänkt förslag, om det ock syftar på et höfsträck, något hos sig, som roar och väcker ibje. Coquetteriet, i lindrig mening, nämligen et bemöddande at synas och behaga, hos en annars hygglig person, är förhända tadelwärdt, men likwäl skönt, och får wänligen sbrerådet för den ärbara och alswarsamma Anständigheten.

Deras Utseende, som behaga, väcker öms som någon af dessa känslor. En reslig wårt

*) Då Schach-Nadir wid midnatten blef i sitt Tält af några sammansworne öfwerfallen, ropade han, sen han fått flera sår och förswarade sig full af förtwiflan: Barmhertighet! Jag wil förlåta Er alt! En af dem, höjande sin Sabel, swarade: Du har ingen barmhertighet wisat, och förtjänar derföre ingen.

tilvinner sig anseende och aktning; en mindre mera förtrolighet. Själswa den mörka färgen, och de bruna ögonen äro närmare beslägtade med det höga; de blåa och den ljusa färgen med det sfdna. En mognares ålder närmar sig mer til det höga, ungdomen til det sfdna. Så är det äfwen med olikheten af Stånd: och i alla dessa nämnda förhållanden kan äfwen klädes drägten inträffa med denna skilnad af känslor. Stora och resliga människor böra i sin klädnad iakttaga enfald, och högst pragt; de små wärte åter kunna wara nåtta och granna. Alderdomen winner anseende genom dunklare färger, en skonklad och enfärgad drägt; då glansen af ungdomen uphöjes genom ljusare och brofiga kläder, som gbra mot de förra et behagligt afbrott. Bland Stånd måste wid lika förmodgenhet den Andelige wisa mesta enfald, Statsmannen mesta prakten *).

Äfwen i lyckans yttre omständigheter träffas något, som åtminstone i de flestes tycke, släms mer öfwerens med dessa begrepp. Börd och

*) Cicisbéen kan klä ut sig som han behagar.

Titlar finna människor wanligen böjda til aftning. Rikdom, äfwen utan förtjänst, hbgattas af själswe den oegennyttige; förmodligen emedan för hans inbillning den wisar möjligheten af stora sbretag, som derigenom kunde utföras. Denna aftning batar mången Rik niding, som aldrig utöfwar det goda, hwartil han har för- måga, och aldrig eger något begrepp om den ädla känsla, hwilken ensam kan göra Rikdomen dyrbar. Det som förstörar Armodets onda, är sbkraftet, som ej en gång genom förtjänster kan öfwerwinnas, åtminstone i wanliga ögon, så framt icke Rang och Titlar förmildra denna grofwa känsla, och någorlunda bidra- ga til den wanlottades fördel.

I människo-naturen finnes ingen berö- wärd egenkap, som icke medelst urartande skulle kunna gå, genom oändeliga förstuggningar, ända til yttersta ofullkomlighet. Det tyfsligt höga då det blir onaturligt, är widunderligt *). En onaturlig sak, så wida det höga deri

*) Så wida det höga eller sböna öfwerfribder den bekanta medelmåttan, plär man kalla det Romanestt.

tänkes, oaktadt det samma där föga eller icke träffas, kallas orimlig. Den som älskar och tror det midunderliga, kallas Santast. Bjeljens at tycka om orimligheter gör Wurmen. Å andra sidan urartas känslan för det sköna, då det ädla deri saknas, och man kallar det platt. En Yngling af denna beskaffenhet, kallas Sjåst, och en Man kallas Narr. Emedan det höga är nödwändigast för en mognare ålder, så är en gammal Narr det föraktligaste kreatur i Naturen, likasom en ung Wurm det widrigaste och mest odrägliga. Skämt och munterhet skänka öfwerens med känslan af det sköna. Likwäl kan tämeligen mycket förstånd lysa derigenom, och så wida kunna de mer eller mindre med det höga wara beslägtade. Den, i hwars skämt denna tillblandning är omärklig, jollrar. Den som beständigt jollrar är en fåne. Man ser ofta at äfwen klokt folk stundom jollrar, och at icke ringa estertanke fordras til at en kort stund draga förnuftet från sin post, utan at någon förseelse derwid begås. Den, hwars tal och gerningar hwarken förnösja eller behaga, är Tråkig. Den Tråkige, så wida han bemödar

fig om båda delarne, är Ubehaglig. Den os
behaglige, då han är inbillig, är en Däre *).

Denna besynnerliga teckning af mänskliga
svagheter, vil jag genom exempel göra något be-
gripligare. Den som saknar Hogarths gräfftel,
måste genom beskrifning årsätta bilden i Teck-
ningens uttryck. Öfverfrådet mod i favor för
en Wan och Fäderneslandets Rätt, är högt.
Korstågen, forntidens Ridderliga äfventyr,
woro widunderliga. Ewigt, en eländig läms-
ning af de sebnare och et förwändt begrepp om
årans röst, är orimligt. Swärmodigt aflägs-
snande från Werldsbullret, af en rättmätig harm,

*) Man märker straxt, at detta hederliga
Sällskap delar sig i två Loger, **Wurmar**
och **Narrar**. En Lård **Burn** kallas med
rätta en **Pedant**. Då han antager den
trotsiga **Wishets** minen, såsom gamla och
nya tiders **Grillfångare**, så felas honom
bara **Narrkapen**. **Narrarnes** claf träffas
mer i stora **Werlden**. Den är kanske
bättre än de förre. Man har af dem
mycket af förtjäna och mycket af skratta åt.
I denna **Carricatur** grina de likwäl mot
hwaran, och en hwar af dem jöfver med
sin toma skalle, mot sina **Bröders**.

är ädelt. De gamle Eremiternes ensliga Andagt war wondrouslig. Bjersernas tvingande genom grundsatser är högt. Wäldförande på Naturen, Lofsten och andra Munkbygder äro orimligheter. Kloster och dylika grafwar, där man inspärar lefwande Helgon äro orimligheter. Heliga ben, heligt träd och alt dylikt skräp, äro orimligheter. Af Enkeltets Werk och den finare Känslans, hbra Virgili och Klopslocks Hjälteedigter mera til det ädla, Homeri och Miltons nästan til det wondrousliga. De widdi förwandlingar äro orimligheter. Fransska wanwettets Fée historier äro de uflaste orimligheter, som någonsin blifwit framfläkte. Anacreontiska Sånger äro gemenligen ganska nära det platta.

Förståndets och Diuppsinnighetens Werk, så wida de äro et föremål för känslan, taga äfwen någon del i nämnda olikhet. Matematiska föreställningar om Werldsbyggnadens omåttliga widd, Methaphysikens betraktelser öfwer Ewigheten, Försynen och Själens oöddlighet innehålla en wiß höghet och wärdighet. Deremot

wanständles Werldswissheten icke sällan genom många toma spitsfundigheter, och et flen af grundlighet hindrar icke, at ju de fyra Sylls-gisliska figurerna förtjäna at räknas til Skolgråt.

Alf moraliska föremål är sann Dygd allena Hög. Goda egenskaper gifwas wäl, som äro älskwärda och Sköna, och så wida de med Dygden öfwerensstämma, äfwen kunna anses för ädla, ehuru de egenteligen icke kunna räknas til dygdiga Öbjelser. Mycken urskillning fördras, för at i et så inweckladt ämne, fälla en rätt Dom. Man kan wist icke kalla den Sines-författning dygdig, som är källan til sådane Handlingar, hwilka wäl tillfälligtwis öfwerensstämma med Dygden, men enligt sin natur oftare kunna strida mot des allmänna Lagar. En wif Bloddighet, som lätt går öfwer til en warm känsla af medlidande är skön och älskwärd; ty den röjer et ömt deltagande i andras öden, hwilket Dygdens grundsatser äfwen bjuda. Men denna fromma öbjelse är likwäl swag, och alltid blind. Ty låt wara, at denna känsla beweker Dig, at hjälpa en nödlidande; men Du är skyldig en annan och sätter Dig deriges

nom ur fländ, at upfylla rättwisans frånga
 pligt; det är då klart, at din gerning icke här-
 leder sig från en dygdig föresats; ty den
 kunde omöjligen förmå Dig at för detta blinda
 nöje upoffra en högre förbindelse. Då deremot
 en allmän wälwilja för människoslägtet hos
 Dig blifwit den grundsats, hwilken Du altid
 underkastar dina Handlingar, qwarblifwer än-
 nu omhyeten för nödliande; men Du ser nu
 föremålen ur en riktigare synpunkt, och denna
 omhyet sättes i sitt rätta förhållande mot Dina
 öfriga pligter sammantagne. Allmän wälwilja
 är grunden til deltagande i andras lidande och
 åswen til rättwisans, enligt hwars föreskrift, Du
 nu måste underlåta denna gerning. Så snart
 denna känsla fligit til sin behöriga allmänlig-
 het, är den hög; men åswen kallare; ty det är
 icke möjligt, at lita öma alles nöd och för alle
 ofände plågas af smärta; den Dygdige skulle då,
 som Heraclitus, ouphörligen försmälta i medli-
 dandets tårar, och all hans wälwilja blifwa en
 öwertsam blöddighet *).

B 2

*) Vid närmare efterseende, finner man
 at medlidandet, så allswärdt det än må

Andra slaget af godsinnigheten, som äfver är skön och älskward, men icke grundad på sann bygd, är tjänstagtigheten. En böjelse, at behaga andra genom wänlighet, genom bifall til deras åfundan, och genom et upförande som är likflämmigt med deras tänkesätt. Grunden til en behaglig tjänstagtighet är skön, och et sådant hjärtas böjlighet godartad. Men den är så wida ingen bygd, at, om icke högre grundsatser inkränka och förswaga den, kunna alla laster deraf födas. Ty utom det, at denna tjänstagtighet för dem med hwilka wi umgås, ofta är en orättwisa mot andre, som besinna sig utom denna lilla krets, skall en sådan människa, om

wara, icke eger Dygdens wärdighet. Et lidande barn, en olycklig och skön flicka, fyller vårt hjärta med bedröfwelse, under det wi på samma gång med kallsinighet afhöra berättelsen om en stor slagning, där en större del af vårt Slägte måste oförskylt lida under grusliga plågor. Mången Förste, som af smärta bortwänder sit ansigte från en enda olycklig, förklarar ofta af en fåfång anledning, det blodigaste Arig. Här märkes aldeles icke något lika förhållande i Werkningen; huru kan man då säga, at allmän Människoförlehet är Orsaken?

man hos hånne betraktar denna bbljelse allena, kunna hafwa alla laster; icke af omedelbar bbljelse, utan derföre at hon älskar at behaga. Af tjänstagtighet blir man Biugare, Spelare, Suspare, m. m. ty man handlar icke efter reglor, som stadga wälförhållande i allmänhet; utan enligt en drift, som stbn i sig själf, blir platt derföre, at den af inga grundsatser tyglas.

Således kan sann Dygd blott härledas från grundsatser, hwilka blifwa desto högre och ädlare, ju allmännare de äro. Dessa grundsatser äro icke djupsinniga reglor; de äro medvetandet af en känsla som lefwer i hwart människa-bröst, och sträcker sig wida längre än til omsfattande af medlidande och tjänstagtighet. Jag tror mig nämna dem med et ord, då jag säger at de äro: Känslan af människo-naturens stbnhet och wärdighet. Det första är grunden til allmän wälwilja, det sednare til allmän aftning; och om denna känsla skulle finnas i något människo-hjärta i all des möjliga fullkomlighet, så skulle wäl den människan älska och högakta sig själf, men blott så wida hon

fiälf är en af dem alla, til hvilka denna utbredda och ädla känsla bbr sträcka sig. Blott i det fall, man underkastar sin ensilda bbsjelse en så utvidgad, kan vår goda drift i sit rätta förhållande användas och det ädla värde vinnas, som är Dygdens Skönhet.

I anseende til människo-naturens swaghet och det ringa wälde en allmän moralisk känsla eger bbswer de flesta hjärtan, har Försynen hos oss nedlagt en dylik underhjälpande drift, såsom et Bihang til Dygden, hvilken, i det den beweker någre, äfwen utan grundsatser, til wackra sbretag, tillika gifwer dem, som deraf ledas, dertil en förrre håg och starkare anledning. Medlidande och tjänstagtighet äro grunder til wackra gerningar, som förhända genom bbswerwigten af den grofwa egennyttan kunna hindras; men de äro icke omedelbara grunder til Dygden, ehuru de, genom sin slägtskap med den samma förädlade, kunna förwärfwa des namn. Jag kan dershöre falla dem uptagna eller Foster-Dygder; dem åter, som stöda sig på grundsatser Ägta Dygder. De förra äro Sköna och intagande; de sednare allena Höga och aftnings-

wärda. Man kallar den Sinnesförfattning hos hwilken de första träffas, et godt hjärta, och en människa af denna art, godhjärtad: deremot tillägger man med rätta den af grundsatser Dygdige et ädelt hjärta och kallar honom själf, Rättshaffens. Dessa uptagna Dygder hafwa likwäl med den ägta Dygden mycken likhet, emedan de bibringa wiljan et omedelbart tycke för goda och wälgörande sbretag. Den godhjärtige skall, utan widare affigter, umgås med Er wänligt och höfligt; och för den olycklige känna upriktigt medlidande.

Men som denna moraliska Lik-känslighet ännu icke tilräckligen kan förmda människo-naturen til allmänt gagnande sbretag, har Försynen hos oss nedlagt ännu en känsla, som är finare, och antingen sätter oss i starkare rörelse, eller och håller jämnwigten emot Egennytan och begäret til beqwämlighet. Det är känslan för **Ära** och des motsats **Skam**. Det begrepp andre torde göra sig om vårt värde, deras ombedome om vårt upförande, äro drif-sjådrar af mycken styrka, som afläcka oss många upoffringar

gar; och det, en stor del männiffor, hvarken af en omedelbart upftigande rörelfe af godfän- nighet eller af grundsatfer, ftulle hafwa gjort, blir ofta verkftäldt blott för et yttre fken ftull, och det af en fördom, fom wäl är nyttig, ehuru i fig ftälf ganfta ftät; ty kan wäl andres om döme beftämna wårt och wåra Handlingars wårde? Allt det, fom ffer af denna anledning, är icke det minfta Dygdigt, hwarföre och den, fom wil hållas för sådan, wälbetänkt dölier drift-ftädern til fin ärelyftnad. Denna böjelfe är icke en gång få nära fom godhjärtigheten, beftägtad med ägta Dygd, emedan den icke omedelbarligen werkas af Handlingarnes ftönhet, utan af den färg de få i andras ögon. Jag kan ftäledes, och då känflan för ära är fin, falla det Dygdlika deri, och det fom af denna drift gjöres, Dygdens Sken.

Jämnföra wi männiffor's olika Sinnes-författning, få wida en af defa tre känflor dert herrftar och beftämmer des moralifka Caractere, ftola wi finna, at hwar och en af defa känflor ftår i närmare förwandtfkap med något af de på wanligt wis indelta Temperamenter, och at

af dem en ganska ringa del kommer på den plegmatiskes lott; icke som skulle någon af dessa känslor egentligen utgöra hufvuddraget i Characteren af dessa olika sinnesarter; (ty den grofware känslan, til exempel af egennytta, af wällust ic. öfwerwäga wi icke i denna Afhandling, och det är likwäl på dessa böjelser man har mest affcende wid den wanliga indelningen), utan derföre, at de nämnde finare moraliska rörelser låta ganska lätt hänföra sig til något af dessa Temperament, och äro werkligen merendels med dem förenade.

En innerlig känsla för människo-naturens sönhet och wärdighet, och en Sinnes-författning och styrka, at från denna, som från en allmän grund, härleda allä sina Handlingar, är afswarfam, och triswes icke gärna ihop med en barnslig glättighet och et flygtigt lättfinne. Den naturlas nära Swärmodigheten, en ljuf och ädel rörelse, så wida den grundar sig på den sasa, hwillen öfwerwäldigar en inifränkt Själ, då han, full af en stor föresats, ser framför sig hindren han har at öfwerstiga, farorna, som

hota, och den swära, men ärofulla segern öfwer sig själf. Den ägta Dygden har således något hos sig, som til det mesta tyckes öfwerensstämma med Melancholiska lynnet, taget i mildare mening.

Godhjärtigheten, hjärtats sönhet och fina retlighet, är underkastad mycken omvärling af omständigheterna, efter anledningen den finner för sig, at blott i wisa fall yras af medlidande eller wälwilja. Såsom den icke beror af alla mänska grundsatser, antager den lätt et nytt skaplynne, efter hwarje ny sida föremålen wisa. Och då denna böjelse öfwerensstämmar med det sönna, tyckes den öfwen på det naturligaste förenas med den sinnesart som kallas **Sangvisnist**, hwilken öfwen älskar flygtighet och nöjen. I detta Temperament skola sökas de älskwärda egenskaper, dem wi kallat **Uptagna Dygder**.

Känslan för åra är redan wanligen antagen, såsom et kännemärke af Choleric sammansättning; och wi kunna deraf få anledning, at wid Teckningen af denna Caractere uphö-

En moraliska följden af denna fina känsla, som merendels går ut på at lysa.

Aldrig är en människa aldeles utan en finare känslkraft; men en större brist deraf, som jämnförelsewis kallas känslolöshet, rådes i den Phlegmatiskes Caractere, den man wanligen icke wil unna de grofware drif-sjådrar af egen nytta, girighet, med flera; men dem wi tillika med flere närslågtade alltid kunna lämna honom, emedan de aldeles icke höra til vår Plan.

Betraktom nu närmare, under den antagna Temperamentens indelning, känslan af det Höga och Sköna, isynnerhet så wida deras föremål äro moraliska.

Den, hwars känsla inträffar med det Melancholiska, får icke detta namn dertföre at han, beröfswad lifwets glädje, öfwerlämnar sig åt den dystra swärmodigheten, utan dertföre, at hans känslor, då de höjas öfwer en wiss grad eller genom någon anledning bekomma en falsk riktning, lättare gå öfwer til detta än til et annat Lynne. Han har i synnerhet känsla för det Höga. Själswa skönheten, för hwilken han äfwen har en, måste

icke allenast behaga honom, utan wäcka hans
 beundran och rödra. Rbjets njutning är hos ho-
 nom alswarsammare; men dersöre icke ringare.
 Det högas verkningar ega mera tjuuning, än
 det stönas lekande behag. Hans förnsida
 tillstånd är snarare en lugn stillhet, än munt-
 terhet. Han är ståndagtig. Dersöre stå hans
 känslor under grundsatser. De äro i samma
 mon mindre obestånd och förändringar under-
 kastade, som grundsatsen på hwilken de hwila,
 är allmän, och högga känslan utwidgad som
 fattar under sig de lägre. Bbielsernas särskilda
 grunder äro många undantag och ändringar
 underkastade, så framt de icke härledas från en
 sådan hufswudgrund. Den muntre och wänlige
 Alcest säger: Jag älskar och högaktar min
 Mafa, ty hon är stön, intagande och förnustig.
 Men huru, om hon af sjukdomen wanställd,
 af ålderdomen misföbid och knotande, och sedan
 första tjuuningen förswunnit, icke synes Er
 förnustigare än en annan? Hwart tager då Er
 tycke wägen, sedan des grund icke mer är
 swar? Wårdom of då til den wårldige och stads-
 gade Abdrast, som tänker så: Jag wil bemöta
 denna människa med bmsyet och aftning, ty

hon är min Måka. Et sådant tänkesätt är ädelt och storsinnigt. Numera må de tillfälliga behagen försvinna; hon är ändå alltid hans Måka. En ädel grund hvarken blir eller är underskastad de yttre tingens obestånd. Af samma art äro grundsatser i jämnförelse med de rörelser, som blott af någon enda anledning väckas; och sådan är en Man af grundsatser i förhållande mot den, hwilken et godt hjärta ändrar efter tillfällen. Men om hans hjärtas hemliga språk så lydde: "Sag måste hjälpa denna människa, ty hon lider; icke derföre, at hon är min Wån, eller min Landeman, eller i stånd at wisa mig årkånsla. Hon är människa, och hwad människor händer, kan äfwen träffa mig". Då stöder sig hans upptrande på den högsta grad af wälwilja i människans natur, och denna wälwilja är ytterst hög, så wäl til sin oföränderlighet, som til det allmänna af des tillämpning.

Sag fortfar med mina anmärkningar. En man af melancholiskt sinnesförfattning beskymrar sig söga om, hwad andre döma, hwad de anse för godt eller sant; han stöder sig i

dessa fall blott på egen öfvertygelse. Emedan
 driftsjådarnas antaga hos honom grundsatsernas
 natur, är det icke lätt at bringa honom på
 andra tankar; des ståndagtighet urartas äfwen
 stundom til egensinnighet. Han ser med lif-
 nöjdhet modernas förändring, och deras skimmer
 med förakt. Wänsskapen är hög, och dersöre
 för hans hjärta. Han kan förlora en flygtig
 Wän; men denne förlorar icke honom så snart.
 Blotta minnet af en släktnad Wänsskap är hos
 honom ännu aktningssvärdt. Språksamheten är
 behaglig. Tankfull tystlåtenhet är hög. Han för-
 warar heligt egna och andres hemligheter. Sann-
 färdighet är hög, och han hatar lögn och för-
 ställning. Han har en hög tanke om människos-
 naturens wärdighet. Han högaktar sig själf,
 och anser människan för en warelse, som för-
 tjänar aktning. Han tål ingen fryppande un-
 derdånighet, och andas frihet i et ädelt bröst.
 Alla bojor, ifrån de förgyllda på hofwet, til
 slafwens rostiga järn, äro honom afflywår-
 da. Han är en sträng Domare öfwer sig själf
 och andre, och ofta lika misnöjd med sig, som
 med werlden.

Då denna Caractere urartas, närmar sig
 Afsvaret til swärmodighet, Andagten til swärs-
 meri, och Frihets begäret til yra. Födrakt och os-
 rättwisa fända i hans hjärta begäret efter hämnd.
 Då är han mycket at frukta. Han trotsar faran
 och födraktar Döden. Bli hans känsla förwänd
 och hans förstånd tillika icke uplyst, får han
 tycke för det widunderliga. Ingifwelser, Sy-
 ner, Anfågningar. Bli förståndet ännu swas-
 gare, råkar han i wanwett och orimligheter.
 Betydande Drömmar, Aningar och Skräck. Han
 är i fara at blifwa **Santast** eller **Wurm**.

En man af **Sanguiniska** Lynnet har en
 rådande känsla för det **Sköna**. Hans wänner
 äro derföre glättige och muntre. Ler han icke,
 är han misfönd och känner föga det lugna
 nöjet. Mångfaldighet är skön, och han älskar
 ombyte. Han söker glädjen i och omkring sig,
 roar andre och är en god **Sällskapsman**. Han
 har mycken moralisk likkänslighet med andre;
 deras glädje gör honom förnöjd, deras lidande
 bedröfwad. Hans moraliska känsla är **Skön**,
 men utan grundsatser, och beror altid omedel-
 bartigen af de intryck föremålen på honom för

ögonblicket göra. Han är Wån af alla män-
 niskor, eller, som wil säga det samma, egent-
 ligen aldrig Wån, ehuru wälmenande och tjänst-
 ägtig han är. Han förkastar sig aldrig. Han
 skall i dag bembta Er med höflighet och godhet:
 i morgon, då Ni är sjuk eller olycklig, känna
 et verkligt och okonstladt medlidande; men
 sagta smygta sig undan til dess omständigheterna
 ändrat sig. Han bör aldrig wara Domare.
 Lagarne synas honom wanligen för strånga, och
 han låter muta sig genom tårar. Han är en
 slåt helig, aldrig rätt god och aldrig rätt illak.
 Han utswäswar ofta, och är lastfull mer af
 Sällskapelighet, än af bbielse. Han är frifostig
 och wälgörande, men trög betalare af sina
 skulder; emedan han wäl har mycken känsla för
 det goda, men föga för rättwisan. Ingen har
 så god tanke om sit eget hjärta, som han.
 Om man icke kan högakta honom, måste man
 likwäl ättfa honom. I hans Characters förre
 förfall råkar han i det platta, blir själfig och
 barnslig. Om icke åldern något minskar hans
 listighet eller gifwer honom mera förstånd, lö-
 per han fara at blifwa en gammal Narr.

Den man menar med Choleriska finnesförfattningen, har en rådande känsla för den art af det högga, som man kallar det **Præktiga**. Det är endast stenet af det Högga och ett starkt afbrytande färg, hvilken förborgar sakens eller Personens inre hållt, som icke hända är både de swag och medelmåttig, och förbländar genom sin glans. Som en Byggning, genom en ansirpning hvilken härmar huggna stenar, gör et äfwen så ädelt intryck, som wore den werkes ligen deraf upförd, och ger dursästa lister och Wilsirar utseende af fasthet, oaktadt de ega ringa styrka och ingen ting understödda, så glänsa äfwen tomta Dygder, skimmer af förstånd och målad förtjänst.

Den Choleriske bestämmer sit och sina Handlingars värde, efter det utseende de få i andras ögon. Men i anseende til föremålets inre beskaffenhet och sina Handlingars drif-sida drar, är han obekymrad; hwarken eldad af en sann wälwilja, eller rörd af åstning. Han skattar sig äfwen blott så wida lycklig, som han förmodar, at han derföre anses af andre. Hans

uppsbrände är konfliktadt. Han måste alltid weta at taga sig synpunkter efter Utsådarens olika ställning, för at se hwad werkan hans utseende kan göra; ty han frågar föga efter hwad han är, utan hwad han synes. Derrföre måste han i grund känna den allmänna smaken och de mångfaldiga intryc, hans förhållande, möjligen kunna göra på andra. Då til en sådan undersökning fordras kall blod, och han icke måste låta förwilla sig af kärlek eller medlidande, måste han ock undgå många dårskaper och ledsamheter, i hwilka den Sangwiniste, som blott följer sin känsla, nödwändigt måste förfalla. Derrföre synes han äfwen gemenligen förståndigare än han werkeligen är. Hans wälwilja är höflighet, hans aktning krus, hans kärlek tilgjordt smek. Han är alltid full af sig själf, och då han antager lars af Utskare eller Wån, är han hwarken det ena eller det andra. Han rättar sig efter modet, och wil lysa dermed; men som alt är hos honom tilgjordt och konstigt, är han äfwen deri styf och twungen. Han uppsför sig wida mer efter grundsatsfer, än den Sangwiniste, som blott röres af tillfälliga intryc; men dessa grundsatsfer äro icke Dygdens,

utan Årans, och han eger ingen känsla för Handlingarnes skönhet eller värde, utan för det omdöme Werlden derom kan fälla. Som hans upförande, då wi öblja drif=slådern dertill, är för öfrigt likaså allmänt gagnande, som om det härledde sig från dygden, förwarfvar han sig af wanliga Sjålar samma högaktning, som den dygdige; men för starpare ögon förborgar han sig sorgfälligt, då han wet, at upträkten af hemliga drif=slådern til hans årelystnad, icke blef honom fördelagtig. Han är derföre mycket angelågen om at förstålla sig; i Religionen skrymtare, i umgånget smickrare, i politiken ostadig, efter omständigheterna. Han är gärna slaf under de store, för at derigenom blifwa tyran öfwer de ringare. Naturligheten (Naiveté), denna ädla och sköna enfald, som bår naturens stämpel och icke konstens, är honom aldeles främmande. Derföre, då hans lynne urartas, blir hans prål swårjande, det är, på et motbudande sätt skinnrande. Han råkar då, så wäl til stil som klådnad, i galimatias, (det öfwerdrifna), en art af orimlighet, som är i anseende til det präktiga, det samma som

Det vidunderliga, i anseende til det alfwarsamt
 högä. I försläpning tar han sin tillflykt til
 Enwig eller Rättgångar; och i medborgerligt
 förhållande til Ånor, Rang och Titlar. Så
 länge han ännu är fåfång, det är, söker åran
 och hemddar sig at behaga, kan han ännu tå-
 las; men då han under fullkomlig brist på Tas-
 langer och förtjänst är inbillst, blir han en
 Däre.

Då i pblegmatiske tilblandningen inga
 tillsatser af det Högä eller Stöna til någon mär-
 kelig grad wisa sig, hör denna Sinnesart icke til
 sammanhanget af våra betraktelser.

Af hwilken art dessa finare känslor än mä-
 wara, om hwilka wi hittils handlat, högä eller
 stöna, hafwa de likwäl det ödet gemensamt, at
 anses för narragtiga och orimliga i deras be-
 gon, som sakna et för dem ståndadt begrep. En
 alfwarsam och idog människa, som blott syssels-
 ätter sig med sit arbete, eller sin syssa, har
 aldeles inga organer för at känna det ädla i en
 Sång eller i en Hjäktes storwerk; han läser
 hälre en Robinsön än en Grandisön, och an-
 ser Cato för en egensinnig Narr.

Så synes för människor af något allvarsammare sinnesart det platt, som andra finna behagligt, och Herdalefnadens enfald är dem osmaklig och barnslig. Ja när sinnen icke äro aldeles utan en likstämning finare känsla, äro dock graderna af denna sednares rättighet ganska olika, och man ser at den ene finner det ädelt och värdigt, som förefommer en annan wäl stort, men widunderligt. Tilfällen, som wisa sig, at genom omoraliska ting utspana något af andras tänkesätt, kunna gifwa oss anledning, at med tämmelig sannolikhet gifwa till deras beskaffenhet, i anseende til högre sinneskrafter och själfwa hjärtats. Den som wid en wacker mustf finner tiden lång, berättigar oss at mistänka, det Stilens skönhet och kärlekens fina kjusning hafwa öfwer honom föga wälde.

Här gifwes et slags lappris-snille (Esprit des bagatelles), hwari man stymtar til en art af sin känsla, men som rent af systar på motsatsen af det höga. Smak för något, därför at det är konstigt och mddosamt, verser som

låta läsa sig fram och tillbaka, Gåtor, Ur i ringar, Loppkådor ic. ic. ic. Smak för allt det som är cirkladt och på et pinsamt sätt ordentligt, ehuru utan nytta, til exempel: Böcker som stå förligt i långa rader inom glasbörar med förgyllda lister, och et tomt hufvud, som betraktar dem och fröjdas; Num firade som optiska läbor, öfvermåttan väl skurade, och bebodde af en knarrig och ogästfri wård. Smak för allt det som är sällsynt, fast det saknar allt inre wärde. Epictets Lampa, en handske af Carl den 12; och på sit sätt hör äfwen Sigills och Myntsamlings-sjukan hit. Sådana människor stå i fara, at blifwa i Wetenskaperna Grålar och Burmar, men i sedernas werld utan känsla för allt det, som på et fritt sätt är skönt och ädelt.

Man gör hwaran mycket orätt, då man förebrår den, som icke inser wärdet och skönheten af det som öf rbr eller behagar, at han icke förstår det. Härwid kommer icke så mycket an på hwad förståndet skönjer, som hwad känslan ärfar. Likwäl hafwa Själens förmögensheter så nära sammanhang, at man från kän-

slans beskaffenhet hos en människa, kan sluta til des talanger; och dessa talanger skulle för- gäfwes wara tildelte den som eger mycket för- stånd, om han icke tillika hade starkt tycke för det werkelige ädla och sköna, hwilket är det enda, som kan förmå honom at wäl och wisli- gen använda dem *).

Det har en gång kommit i bruk, at endast falla det nyttigt, som tjänar grofware behof, som ger oss öfwerflöd i mat och dryck, tillika med kläder, husgeråd och prättiga Bonings- rum; ehuru jag icke ser, hwarföre det som är

*) Man ser äfwen at en wis finhet i känslan räknas en människa til förtjänst. At nå- gon kan af stek och bakelser göra en god måltid, jämte det han söfwer oförlikneligen wäl, kan man wäl tillstrifwa honom såsom bewis på en god mage, men icke såsom en förtjänst. Deremot, då en upoffrar en del af sin måltid til ähbrände af en wacker musk, eller wid en målning kan fördjupa sig i en ljuf förströelse, eller ock gärna läser något, wore det endast poetiskt smälappri, har likwäl i allas ögon anseende af en långt finare warelse, om hwilken man har en fördelagtigare och honom mera hedrande tanke.

så nödvändigt för min känsla, icke äfwen kan
 få räknas til nyttiga Saker; dock vill man taga
 alt på denna fot, är den egennyttige en män-
 niska, med hwilken man aldrig bör tala om sin
 smak. Suppen är i sådant asseende bättre än
 Steglitsan, köks-kärlet nyttigare än fayence,
 alla snillen i werlden upwäga icke en Bondes
 värde, och bemöbandet at upståka firstjärnornas
 storlek kan hwila så länge, tills man kommit öf-
 werens om fördelagtigaste sättet at föra plogen.
 Men hwilken dårskap at inlåta sig i en sådan
 strid, då det är omöjligt at bringa hwaran til
 likstämninga tänkesätt, när känslan är aldeles icke
 likstämning. Likwål finner en människa af det
 mest instränkta och wanliga begrep, at lifwets
 behag och njien, som tyckas wara de umbärlig-
 gaste, uptaga war mesta omsorg; och at wi
 skulle hafwa så drifstjadorar öfrige til så många
 faldiga företag, om wi wille utesluta dessa. Tills
 lika är wäl ingen så instränkt, som icke finner,
 at en moralisk Handling desto mera röd, ju
 mer den är stild från egennyttan, och ju
 mer den tyckes härleda sig från en ädlare ans-
 ledning.

Då jag ömsom utmärker människans goda och swaga sida, förebrår jag mig själf min oförmodgenhet, at wälja den synpunkt, från hwilken målningen af hela människo-naturen, wisar en röbrande Tafs; ty jag wet, at dessa groteska ställningar icke annat kunna än gifwa et ädelt uttryck, emedan de äro et Utkast af den stora Naturen, ehuru jag är för fortsynt at öfwerse dem i deras rätta förhållande; för at likwäl meddela det obetydliga jag ser, tror jag mig böra anmärka följande. De bland människor, som handla efter grundsatser, äro endast få, hwilket också är ganska wäl, då man så lätt kan irra i dessa grundsatser och i detta fall, skadan som deraf följer, sträcker sig så mycket widare, ju allmännare grundsatsen och ju ståndagtigare människan är, som föresatt sig den. De, som handla af godhiärtighet, äro wida flere, til människoslägtets lycka, ehuru det icke kan tilräknas dem som någon synnerlig förtjänst; och ehuru denna wälgörande drift stundom kan felat, tjänar den äfwen så troget Naturens stora afsigt, som någon af de andra, hwilka så regelbundet sätta den Animala werlden i rörelse.

Af dem hwilkas högsta sbremål är deras alrakaraste själf, och för hwilka egennyttan är den stora axeln kring hwilken allt måste drifwas, finnas de fleste, och ingen ting kan wara bättre uträknadt; ty dese äro de mest idoge och ordentlige; det är de, som gifwa det hela styrka och fasthet, de, som utan at haswa det til sin affigt, blifwa allmänt nyttige, som framskaffa våra oumbärliga behof, och gifwa grundläggningen, öfwer hwilken finare Själur kunna utbreda sönhet och ordning.

Ändteligen har Örelystnaden, ehuru i olika mått, blifwit utspridd i alla människors hjärtan, hwilken gifwer det hela en til förkiusning rårande sönhet. Ty oakadt den är en dåragtig fördom, så snart den blir en allmän regel för alla öfrige öbielser, är den likwål en drift, som oändeligen mycket bidrager til winnande af Naturens stora ändemål; emedan, under det hwar och en på den stora skådeplatsen werkar enligt sin rådande öbielse, twingas han tillika genom denna hemliga men starka drift, at, i tanken, utom sig taga en synpunkt, för at derifrån bedöma sit

äpfsbrände; och derefter gifwa det et utseende,
som kan behaga. Således förena sig dessa så
olika Groupper til en Tasla af mästerlig fulls
komlighet i uttrycken, där midt ibland största
mångfald Enheten framlyser, och Moraliska Na-
turens Hela wisar sig i Skönhet och Wärdighet,

Om Olikheten af det Höga och Sköna fönet imellan.

Den, som först begrep Qwinnan under namn af det Wästra fönet, wille kanske säga något smickrande, men träffade Sanningen bättre än han trodde. Ty utom det at hennes sammansättning är i allmänhet finare, hennes drag ömre och mera spåda, hennes mine i yttrande af wänskapen, stämhet och mildheten mer talande och behagligare, än Manfönets; utom den hemliga kjusningskraft, med hwilken hon twingar alt til fördelagliga tankar om sig, råjas förnämligast i hennes föns Caractere egna drag, som stilla det tydligen ifrån wårt, och de äro hufwudsakligen tecknade af det Sköna. Deremot kunna wi göra anspråk på namn af det Adla fönet, ehuru det mer egnade et ädelt förne, at gifwa andra, än själf taga hedersnamn. Detta wil likwäl icke säga, at Qwinnan saknar ädlare egenskaper, eller Mannen aldeles de sköna; håltre medgifwa wi, at hwardera fönet eger dem båda; dock så, at hos Qwinnan alt föresnar sig til et uttryck af det Sköna, såsom hån-

nes egentliga tillhörighet, och deremot hos Mann-
kønnet det Höga tydligen råder, såsom känne-
märket af des art. Detta måste tagas til
grund för alla våra omdömen öfver dessa
tvänne olika kön. All upfostran och undervis-
ning, alt hemöfande at leda Sederna til full-
komlighet hos det ena eller andra, måste hafwa
detta til föremål, så framt man icke wil göra
den dyrbara skilnad omärlig, som Naturen
stiftat imellan dessa tvänne slag af människor.
Ty här är det icke nog at minnas, det man
har människor för sig; man måste tillika icke
glömma, at dessa människor ej äro af enas
handa art.

Quinnan eger en medfödd liflig känsla,
för allt det som är sönt, täckt och städat.
Redan i barndomsåren är hon gärna grann, och
tycker om sig då hon är väl klädd. Hon är
snugg och mycket granlaga i anseende til allt
det, som kan förorsaka leda. Hon älskar skäm-
tet och kan roas med lappri, om det blott är
gläffigt och täckt. Ganska tidigt har hon et an-
skändigt skick, wet at gifwa sig et utseende af
stadga och eger sig själf, och detta i en ålder,

Så wære wäl upfostrade Ynglingar ännu äro
 förlägne och ohyssade Tölpur. Hon har mycken
 medlidande känsla, godhjärtighet och ömhet, wäl-
 ser det föna framför det nyttiga, och inifrånker
 icke sällan sina nödwändiga behof, för at kunna
 bestrida de utgifter, hånnes ännu nödwändigare
 granlåt fordrar. Hon är nogräknad wid mins-
 sta förolämpning och i synnerhet skarpsynt, at
 märka den minsta brist på upmärksamhet och
 aktning, til hwilken hon tror sig berättigad;
 forteligen, hon utgör i människonaturen huf-
 wudgrunden til de föna egenfäpernas afbrott
 mot de ädla, och hon förfinar Mankfönet.

Jag hoppas at man bespar mig upräknans
 det af de Mannens egenfäper, som stå med
 dessa i jämbredd, och nöjer sig med at betrakta
 Hädas förhållande mot hwarandra. Det wackra
 fönet har äfwen så wäl förstånd, som det man-
 liga; men det är blott fönt förstånd; wårt
 skall wara djupt förstånd, hwilket är et uttryck,
 som bemärker enahanda med det Höga.

Til handlingarnes fönhet fordras i syn-
 nerhet, at de röja lätthet och synas utförda
 med otwungen ledighet; deremot wäcka mös

Han och öfvervunna swärigheter beundran, och
 höra til det Höga. Et djupt eftersinande och
 en länge fortsatt forskning äro ädla, men mödos-
 samma, och skicka sig aldeles icke för den, hos hvil-
 ken altid otwungna behag skola utmärka en sön-
 Natur. Om än någon Qwinna skulle hinna
 långt på Lärdomens swåra bana, förlorade hon
 det företräde, som Naturen tillagt hånnes kön,
 och kunde wäl för sällsamheten skull blifwa et
 föremål för en kall beundran, men tillika öf-
 wergifwen af de lifswa behagen, som stadga
 hånnes enwålde öfwer det andra könet. En
 Qwinna med hjärnan full af Grefiska, som
 Fru Dacier, och snäll i Mechaniquen, som
 Marqvisinnan Chastelët, behöfwer icke mer
 än et skägg, för at tydligt uttrycka den
 djupsinnighet hon eftersträfwar. Det söna
 förståndet bdr wälja til föremål alt det,
 som är nära beslägtadt med den finare känslan,
 och at det grundeliga och djupa öfwerlämna alt
 förskande i lärda ämnen, som äro nyttiga,
 men torra. Qwinnan bdr derföre icke lära nå-
 gon Geometrie. Hon bdr blott känna så mycket
 af satsen om en tillräcklig Orsak och Monader,
 som är hånne nödigt, för at kunna märka

faltet i en Smådeskrift, som vårt kōns
flåte Grålar gifwit fart. De skōna kunna utan
at bekymra sig derom, gärna låta Cartesius
wrida sina hwirflar, oaktadt den artige Fon-
tenelle wille gōra dem sällskap up til Planeternas;
och behagens dragningskraft förlorar intet af
sin styrka, om de än icke känna det minsta af
alt det Algarotti til deras gagn bemödat sig,
at efter Newton upteckna, om den grofwa ma-
teriens. I historien böra de icke fylla hufvudet
med slagtingar, och i Geographien icke med
fästningswerk. Det passar sig så litet för dem
at lukta frut, som för en Man at lukta Muscus.

Det tyckes wara en skalkagtig slughet af
Mannen, at förleda det wackra kōnet til denna
förwända Smak. Ty som han finner sin swag-
het i jämnförelse med Quimmans naturliga be-
hag, och at en enda skalkagtig blick sätter honom
i wida större förlägenhet än den swåraste skol-
fråga, ser han sig i en afgjord öfwerlägsenhet,
så snart hon faller på denna Smak, och winner
tillika den fördel, som han annars swåriligen
skulle ega: at med en ädelmodig skonsambet
komma hånnes swaga säsångä til hjälp. Quim

nans stora Wetenskap i sammandrag är människans, och ibland människors, Manner. Hännens Philosophie består icke i at gbra slutsatser, utan i känna. Wid de tilfällen man wil gifwa hånne at utveckla sin sfbna Natur, bdr man aldrig förlora detta förhållande ur sigte; Man bdr söka at widga hännens hela moraliska känsla, och ej hännens minne, icke efter allmänna Begrepp, utan genom särskilda betraktelser öfwer de händelser hon ser tima omkring sig. Exempel lånta ur andra tider, för at wisa det inflytande Qwinnan haft på Werldshändelserna; det mångfaldiga förhållande hwari hon i andra åldrar, eller andra länder warit emot det manliga könet; bådas Character, så wida den härigenom kan uplysas, och slutligen de ändringar Smaken och Ndjena genomgått, utgör hela hännens Historia och Geographie. Det är sfbnt, at wäcka hännens upmärksamhet genom förklaringen öfwer en Teckning, som föreställer antingen hela Jordkretsen, eller de förnämsta delarne af Werlden. Det sker på det sättet, at man lägger den för hånne blott i affigt at skildra folkslagens särskilda Lynnen, som dem

bebo; skilnaden i deras Smak och moraliska
 känslor; i synnerhet i anseende til den werkan
 och det inslytande de hafwa på könens förhållan-
 de mot hwarandra; med några lätta uplysningar
 om luststrefens olikhet, och folkslagens frihet eller
 slafveri. Det betyder lika mycket, om hon wet
 eller icke dessa Länders indelningar, deras Nä-
 ringsfång, styrka och Regenter. Lifwen så kan
 hon umbära all widare underrättelse om Werlds-
 byggnaden, än den som är nödig, för at göra
 åsynen af himmelen en wacker aften för hånne
 rbrande, se'n hon någorlunda begripit, at det
 gifwes flere Werldar och i dem flera förna Wa-
 relser. Tycke för Måtningar af sant uttryck
 och för Tonkonsten, icke så wida den yftrar
 konst, utan känsla, alt detta förädlar eller hö-
 jer detta könets smak, och eger altid samman-
 hang med Moraliska rbrelser. Aldrig kall och
 djupsinuig undervisning, altid känslor, och
 hållt de som närmast träffa båda könens för-
 hållande til hwarandra. En sådan upfostran är
 derför så sällsynt, emedan den förutsätter tas-
 langer, ärfarenhet och et känslofullt hjärta; och
 all annan kan hon ganska wäl umbära, som

hon äfwen, denna förutan, wänligen af sig
själf bildar sig ganska wäl.

Qwinnans Dygd är skön Dygd *). Man-
nens skulle wara ädel Dygd. Hon styr det
onda, icke derföre at det är orätt, utan der-
före at det är fult; och dygdiga gerningar bety-
da hos hånne sådane, som äro moraliskt sköna.
Intet af skall, intet af måste, intet af skyl-
dighet. För Qwinnan är andres befäl och
trotsiga myndighet odräglig. Hon gör något
derföre, emedan det blott faller hånne så in;
och konsten är den at laga så, det endast så-
dant faller hånne in, som är godt. Jag
tror knapt at det Backra könet är mäktigt af
Grundsätter, och jag hoppas at dermed icke
förolämpa, då jag tillika medgifwer, at de äro
högst sällsynte hos det Manliga. Derföre har
Försynen nedlagt i Qwinnans bröst öma och

D 2

*) Denna blef här ofwansföre, sidan 22, ge-
nom en sträng Dom kallad Fosterdygd;
här, då den för Rön-Charakteren skull
förtjänar en gynnande ursäkt, kallas den i
allmänhet skön Dygd.

godartade begär, en sin känsla för anständigheten, och en oemotståndlig åtrå at behaga. Man fordrar ju inga upoffringar, och tvång bör icke ens nämnas. Mannen bör aldrig förtro sin Maka, då han för en Kvinna vägar en del af sin egendom. Svartsöre sjätra hannes muntra språksamhet, och lägga på hannes sinnetyngden af en vigtig hemlighet, hvaraf han själf bör draga hela bördan? Äfwen många af hannes swagheter äro söna fel. Olyckor och förolämpning åstadkomma i hannes ömra sinne smärta och förskräckelse. Mannen bör aldrig gråta andra än försinniga tårar: de han faller i smärtan eller motgången göra honom föraktlig.

Såfången, som man så slitigt förebrår Qwinnan, är blott et sfdnt fel, om det hos hånne kan kallas fel. Ty, utom det at Mannen, som så gärna smickrar hånne, skulle vara i stor förlågenhet, om såfången icke gjorde hånne benågen at wäl upfaga detta offer, lifwar hon verkligen derigenom sina behag. Detta begär är en åtrå, at wisa et mildt och godt utseende, et muntert och fint wett, och genom upfinningar eller ombyte i granlåt höja glansen

af behagen. Deri ligger intet förolämpande för andra, utan snarare, då det tillfridsställes med smak, så mycket smickrande, at ingen ting wore otillbörligare, än hemöta det med misshandje. En Qwinna, som i detta hemötdande är för mycket gäckelagtig, kallas en Toka; hwilket ord likwäl icke eger samma hårda betydelse, som des motsvarande Narr, i anseende til Mannen; så mycket mindre, som då man är förtrolig med hwaran, Toka har en liuf bemärkelse. Om fåfången är et fel, som hos Qwinnan förtjänar mycken ursågt, är Inbillshet icke allenast hos hånne, utan ock hos människan i allmänhet, föraktlig; den wansställer åfwen helt och hållet hånnes Character. Ty wid denna finnes sjukdom håftar något stuggt och en dumbet, som just är motsatsen af de blyga Behagen. Då finner hon sig i en kinkig ställning; hon måste wänta sig, at blifwa dömd utan förskoning; ty den som pochar på högaktning, upbjuder all omkring sig til owilja. Hwar upstått af åfwen det minsta fel, förorsakar en uprigtig glädje; och ordet Toka förlorar här sin mildare betydelse. Man måste göra skillnad imellan fåfånga

och högfärd. Fäfsången söker bifall, och högaktar på wilst sätt den, för hvars skull den hemöbar sig; högfärden tror sig redan i full besttning deraf, och som den icke wisar sig mån at nå got winna, århåller den ock intet.

Om någon anstöt af fäfsånga icke mistlåder Qwinnan i Mannens tycke, bidrager den likwål, ju mer den synes, til oenighet det wackra könet emellan. De dömma då hwaran med strånghet, emedan den ena tyckes wilja fördunkla den andras behag, och de som ännu kunna göra något anspråk på årdringar, äro werkligen sällan wänner med hwarandra.

Intet är mera snörrätt fridande mot Skönt än det Obehagliga, liksom icke något sjunker djupare under det Höga, än det Ljeligga. Derföre kan ingen stymf wara Mannen kånbarare, än at kallas *Narr*, och en Qwinna, än at kallas *Obehaglig*. Engelske Spectator påstår: at en Man kunde ingen förebräelse göras mera sårande, än at anses som *Ljugare*; och en Qwinna ingen bittrare, än at mistånkas för *okyskhet*. Jag lämnar detta i sit wärde,

så framt det skall dömas efter moralens sträng-
het. Men här är frågan, icke hwilket i sig själf
förtjänar mesta tadel, utan hwilket lifligast
kännes. Och då frågar jag hwar Läsare,
om, då han i tanken sätter sig i denna ställ-
ning, han icke bifaller min mening. Ninon
l'Enclos gjorde icke minsta anspråk på kyskhets
åran, och hon skulle sunnit sig oförsonligen föros-
lämpad, om någon af hennes ålftare i sit om-
döme til denna grad förgått sig; och man wet
Monaldeschis hårda öde för et sårande uttryck
af denna art emot en Försinna, som icke
heller welat föreställa någon Lucretia. Det är
odrägligt at icke kunna hämnas, när man
wil; men i detta fall bewisar underlåtagandet der-
af högst en twetydig dygd.

Til at skilja hånne så fjerran, som möjligt
är, från detta obehagliga, tjänar snyggheten,
som wäl egnar hwar människa i allmänhet,
men hos Qwinnan räknas ibland dygder af
första rangen, och kan knapt af hånne drifwas
för långt, när den likwäl hos Mannen stundom
stiger öfwer höfwan, och blir då platt.

Blygsambhet är Naturens dolda kraft, som
 hejdar våra obändiga begär; och som den har
 Naturens röst för sig, tyckes den alltid förlikas
 med goda moraliska egenskaper, ehuru och öfver-
 drifwen. Den är derföre såsom et Bihang til
 Grundsatserna högst nödig; och ingen annan
 finnes-ställning lämnar förståndet mera rådrum
 at undersöka, huru vida dessa grundsatser äro
 wigtiga eller icke. Den tjänar tillika, at kasta
 en sin sjäa öfver Naturens egentliga och mest
 nödwändiga systemål, som förbjuder våra nyt-
 tigna blickar dermed för mycken förtrolighet,
 hwilken skulle förorsaka hos oss en affmat
 eller åtminstone en liknödhhet för hufwuds-
 affigten med en drift, wid hwilken människo-
 naturens finaste och mest listiga nöjen äro häf-
 tade. Denna egenkap är Qwinnan egentligen
 förbehållen, och kan icke annat än wara hånne
 fördelagtig. Det är således en otillbörlig och
 föraktlig obehfwenhet, at sätta hånnes ömtåliga
 och nogräknade anständighet i bryderi, genom
 et slags öbelagtigt skämt, som man kallar
 grofhet. Då imedertid, man må fringlinda
 denna hemlighet så konstigt man wil, forts-
 plantnings-driften likwäl utgör grunden til alla

Qwinnans ofriga behag, och Qwinnan alltid som Qwinna, är det angenämaste föremål för anständiga samtal, torde man deraf kunna förklara, hvarföre annars hyfsade Karlar stundom tillåta sig i sina uttryck nog sådande tvetydiga heter, hvilka göra, at man fallar dem Make eller skalkagtige, och då de hvarken förolämpa med forfarande blickar, eller brista i aktning, finna de sig berättigade at tillägga den Qwinna, som yttrar något misnöje derwid, en ofwerdrifwen ärbarhet. Jag anför detta blott derföre, at det wänligen anses såsom et drifligare steg i det wadra umgänget, och mycken qwickhet har derpå verklig blifwit sådad; men hwad en Dom häröfwer efter sedolårans firånghet angår, så hör den icke hit, då jag i känslan af det sköna blott iakttaget och uplyser det synbara.

Detta skönets ädla egenskaper, hvilka likwäl, som wi redan anmärkt, aldrig böra göra det sköna omärkligt, röjas af ingen ting tydligare och mera säkert, än genom Bestedligheten, en slags ädel ensald och

naturalighet, följagige et stort företräde. Derur framlyser en jämn wälwilja och aktning för andra, förenade med et wist adelt förtroende til sig själf och en tilbörliq själfsaktning, hwilken alltid träffas hos en hög sinnessart. Och som denna fina Sammansättning på en gång af Behagen får en intagande och af aktningen en rörande styrka, så sätter den alla öfriga älskwärda egenskaper i säkerhet mot Latsdelsjukans och Motwiljans anfall. Personer af denna sinnesart hafwa äfwen et hjärta för Wänskafen, hwilket hos Qwinnan icke nog kan wärderas, emedan det är sällsynt och kan icke annat än wara behagligt.

Då war affigt är at böma öfwer känslor, kan det icke wara ur wägen at, så mycket möjligt är, söka bringa under begrep de olika intryck det Wackra könets utseende och anletsdrag göra på det Manliga. Fortplantningsdriften är första källan til all den förkjusning de sprida. Naturen fullföljer sin stora affigt, och anständigheten, son: wil den undångömma, den må synas stitid så fjärran derifrån som helst, är endast en genomskinlig gränslät, och

Hämtar til slut hela sitt behag ur samma källa. En frisk och stark smak, som alltid håller sig ganska nära wid denna drift, syfvelsätter sig söga med utseendets, anletsdragens eller ögonens behag hos Qwinnan; och då den egentligen blott har affeende på kön, anser den merendels andres granlagenhet för griller.

Om denna smak icke är fin, är den likwäl icke at förakta. Större delen af människor iakttaga, i kraft deraf naturens stora ordning på et ganska enfaldigt och säkert sätt *). Derigenom ske de flesta gistermål; och då i den arbetsammaste hopen af människoslägtet, Mannen icke har hjärnan full af et himmelskt leende, af matta blickar, af ädla drag re. re. re. ei heller förstår sig på något sådant, blir han så mycket upmärksammare på de husliga dygderna: spar-

*) Som alt i Werlden äfwen har sin fula sida, kan man i anseende til denna smak icke nog beklaga, at den lättare än någon annan urartas til liberlighet; ty då den eld, hwilken en människa tände, kan af hwilken annan som bäst åter släckas, så äro icke nog swårigheter för handen, som kunna inifrån en obändig bbielse.

samhet, arbetsamhet ic. ic. ic. Hvad den nå
 got finare smaken angår, för hvars skull det
 är nödigt gbra skilnad imellan Qwinna's
 yttre Behag, så fäster den sig antingen wid det
 som i Ansigtets Skapnad och uttryck är mora-
 list, eller wid det omoraliska. En Qwinna
 kallas i anseende til Behagen af sednare slaget,
 Wacker. Hit hör en regelbunden wårt, or-
 dentliga drag, en färg på ögon och hy som
 behagligt afbryter; blotta skönheter, som äfwen
 på en blommas förndja, och winna et kallt bis-
 fall. Ansigtet själf ehuru täckt säger ingen
 ting, och talar icke til hjärtat. Hvad det moras-
 lista i drag, i ögon, i utseende angår, har det
 sammanhang antingen med det Höga eller det
 Sköna. En Qwinna, hvars behag tilhöriga
 hennes kön wisa et märkeligt moraliskt uttryck
 af det Höga, kallas Skön i detta ordets egen-
 teliga bemärkelse; den, hvars moraliska Teck-
 ning, så wida den är synbar i utseende eller
 anletsdrag, röjer en art af det sköna, är Be-
 haglig, och då hon är det i en högre grad,
 intagande. I den Skönas sediga blickar röjes
 glansen af et skönt förstånd, och i hennes wär-
 diga uppträdande ingen åtrå, at dermed lysa;

och som hånnes ansigte bår den små känslans och det ådla hjärtats stämpel, bemågtigar hon sig så wål Mannens tilgifwenhet, som hans aktning. Den Behagliga älskar Isjet, talar och stämtar gerna; hon är munter och eldig, men icke fri från nycker och en anstöt af egen sinnighet. Hon behagar, då den sköna röd; och den känsla af kärlek hwaraf hon själf är mächtig och som hon ingifwer andra, är bedräglig, men ljuf; deremot är känslan af den skönas smare, med aktning förenad och beständig.

Sag wil icke inlåta mig i en allt för nogga fördelning af denna art; ty i sådana fall tyckes en Författare måla sin egen smak. Zmedlertid wil jag likwål nämna at det tycke många Qwinnor finna i en blek, men frisk hy, låter sig lätt förklara. Den åtsdlier wansligen en sinnes-art af mer innerlig känsla och smare begår, hwilket tilhör egenskapen af det Röda; då deremot röda och blomstrande färgen förkunnar mindre af de förra och mer af den glättiga och muntra Sinnesarten, men för Färfågan är det mera smickrande at röda och flåttra, än låcka och behaga. Deremot kun-

na människor vara vackra utan all moralisk känsla, och utan något drag, som rör den; men sådana skola hvarken röra eller behaga; det är de som följa den sunda friska smak, vi redan nämnt, hvilken stundom förfinar sig något och då äfwen väljer på sitt sätt. Det är illa at sådana vackra wareser, genom brist på finare känslor, förfalla til högmod öfwer det fördelagtiga utseende Spegeln dem wisar, och derigenom ådraga sig kallsinighet af alla, undantagen smickraren, som altid har widsträckt affigter och söker draga fördel af allt.

Man kan med tilhjälps af dessa begrepp, någorlunda utreda orsaken til den olika werkan en och samma Qwinnas, utseende har på flere Männers smak. Det som i denna smak närmar sig för mycket til fortplantnings-driften, och rör en likstämmighet med det wällustiga lynne hwar känsla genom den nödgas illåda sig, widrör jag icke, såsom warande utom den fina smakens krets; och det kan förhända wara grundadt, som Buffon förmodar, at det utseende, som gör första gången intryck, då denna drift ännu är ny och i början af sin utveckling,

Blir den Urbild, med hwilken för tilkommande tider Dwinnans inbildningar mer eller mindre måste inträffa, som kunna förorsaka den besynnerliga lystnad, hwilken twingar en tåmmeligen grof bbielse at, bland mängden af det andra könet, wälja sig et wist föremål.

Swad den något finare Smaken widkommer, påstår jag, at det slag af fågning, som wi kalla Wacker, tåmmeligen likformigt beddes af alle karlar, och at tycket i anseende dertil, är långt ifrån så mångfaldigt, som man allmänneligen tror. Circassiens och Georgiens Flickor hållas af alle Européer, i allmänhet för wackra. Turkar, Araber, Perser måste wara mycket likstämme i denna Smak, emedan de äro mycket wåne, at försköna sina folkslag genom et så wackert blod; och man har anmärkt, at det werkligen lyckats Persiska stammen. Köpmän från Indostan underlåta icke heller at draga all möjlig fördel af en brottlig handel med så sköna Waror, dem de förskrifwa til sit Lands rike wällustingar; och man ser äfwen at, ehuru ofwifande från hwaran, Smakens nycker äro på alla särskilda trakter af

Verlden, anses likväl det för wacker i de öfriga, som en gång i en af dem blifwit årfärdt besföre.

Men då för vårt omdöme öfwer et wacker utseende, det moraliska i dragen kommer i fråga; så är smaken hos olika Manspersoner alltid ganska olika, så wäl i den mon deras moraliska känslor själfwa äro olika, som i anseende til den olika betydelse ansigtets uttryck eger efter hwar och ens begrep. Man finner at utseendet, som wid första åsynen icke gbra synnerlig werkan, emedan de icke äro afgjordt wackra, wanligen winna i längden och tyckas beständigt förskönas, sedan de en gång efter närmare beskantskap börjat behaga; hwaremot det wackra utseendet, som genast och på en gång anbjuder sig, i längden anses med mera kallsinighet, hwilket förmodligen kommer deraf, at moraliska Behag, då de blifwa synbara, werka kraftigare, och som de blott råjas efter hand, wid de få tilfällen moraliska känslor gifwa dem en wint at wisa sig, tyckes hwar uplåckt af et nytt behag löfwa flera, då twärtom de, som ligga för öpen dag, i första ögonblicket uttöma sin

hela styrka, och kunna i längden icke annat än
 förholna vår upeldade nyfikenhet, och göra oss
 liknande.

Desa betraktelser gifwa oss anledning til
 följande anmärkningar. En rått och slätt grof
 känsla af fortplantnings driften för wäl genaste
 wägen fram til Naturens stora systemål, och
 som den upfyller des fordringar, är den til-
 räcklig at göra sin egare utan omwägar lyck-
 lig; men för des stora allmänhet skull ur-
 artar den lätt genom utswäfningar til Lidets-
 lighet; å andra sidan bidrager wäl en mycket
 förfinad Smak, at beröfwa denna böjelse något
 af sin wildhet, och twingar den inom anstän-
 dighetens gränser, emedan den inifrånkes til
 få föremål; men den tar i allmänhet felt om
 Naturens stora hushållsaffigt, och då den mer
 fordrar eller wäntar, än hon wanligen skänker,
 plågar den sällan göra en människa af så gran-
 laga smak, lycklig. Den första böjelsen blir os-
 bändig, emedan den syftar på alla af et kön;
 den sednare nogräknad, emedan den egentligen
 icke syftar på någon, utan blott är sysselsatt

med et fremål, som en varm inbillning tilføjer par før tanken, og tildelar det alle skøne og ædle egenstæper, hvilka Naturen sælkan hos en människa förenar och ännu sällsyntare unnar den, som kan dem värdera och kanske förtjänar dem. Detta väcker uppfos och slutligen et fullt försakande af ägta förbindelsen; eller det, som kanske är äfwen så illa, en tårande ånger efter et träffadt wal, som icke uppfyller det stora hopp hwarmed man sig smickrat; ty icke sällan finner Esopiska fogeln en pärla, då et korn varit honom nyttigare.

Vi kunna här af med säkerhet sluta at, ju behagligare intrycket af de öma känslorna förekommer oss, desto mer orsak hafwa wi, at wid deras förfinande iakttaga all möjlig försigtighet, så hårt det oss är, at icke genom nöjets öfwerdrift tilkonstla i des ställe et djup af qual och ledsnad. Dersöre wille jag föreslå ädla Själur, at förfinas känslan så mycket de kunna, i anseende til de egenstæper som dem ensamt tilhöra, eller de företag, som af dem själfwa bero; deremot i anseende til det de njuta eller wänta af andre, lämna Smaken i sin

första enfald; om jag blott såge någon möjlighet at kunna verkställa et sådant förslag. Men i fall det kunde ske, skulle wi göra andre lycklige och blifwa lycklige själfwe. Likwäl bör man aldrig lämna ur sigte at, i hwilken sak som hållst, aldrig göra för stort anspråk på lifwets lycksalighet och människans fullkomlighet; ty den som blott wäntar sig något medelmättigt, har den fördel at följden sällan swiker hans hopp, och oförmodade fullkomligheter öfverrasta honom.

Alla dessa Behag hotas slutligen af ålderdomen, denna skönhetens oförsonlige fiende. Det måste så wara, när det skall gå efter Naturens ordning, at höga och ädla egenskaper intaga de skönas ställe, för at göra den, som uphör at wara et mål för kärleken, wärd högaktning. Efter min tanke skulle, i de lyckliga ungdoms-åren, det wackra könets hela fullkomlighet bestå i den sköna enfald, som uphöjes genom en odlad Smak för alt ädelt och behagligt. Sedermere då des anspråk på alt widare behagande uphörde, kunde man genom läsning

af goda Båder och insigternas widgande, söka bekantskap med Sånggudinnorna efter Gratier-
nas flygt, och Mannen borde wara förste under-
wisaren. Likwål då denna för Qwinnan för-
fräkliga tidpunkt nalkas, bde hon utan mis-
nbje ungergå sit bde, och hon förringar sig själf
om hon, under en art af förtwiflan öfwer nöds-
wändigheten at förältras, rbjer et förriande lyn-
ne, och derigenom gör förlusten af Behagen äns-
nu mera synbar.

En älderstigen Qwinna, som på et wär-
digt sätt biwislar Sällskapet, med godhet gyn-
nar ungdomens nbjen, dem hon icke mer kan
dela; och då hon bestyr om alt, rbjer tillfridsstäl-
lelse och wålwilja öfwer glädjen som omgifwer
hånne, är ännu altid en finare Warelse, än
Mannen wid lika ålder, och kan hända älsfwårdare
än Flickan, ehuru i en annan mening. Platonis-
ska kärleken lär likwål hafwa warit något öfwers-
drifwen, hwilken en forntidens Philosoph åberopa-
de, då han yttrade sig om föremålet för sin böjelse:
”Behagen bo i hånnes skrynklar, och min Själ
”tyckes swäfwä på mina läppar, då jag kysser
”hånnes förwisnade kinder”. Men dylika an-

språk måste då bortläggas. En gammal Man, som agerar får, är en Narr; och et dylikt infall hos det andra könet är högst löjligt. Naturen ligger ingen ting som hindrar oss at, i hvilken ställning som helst, wisa oss med wärdighet, men deri: at wi förwända Naturen.

För at icke förlora mit ämne ur sigte, wil jag ännu göra några anmärkningar öfwer det inslytande, det ena könet kan hafwa på det andra, til at förståna eller förådla des känslor. Qwinnan har en afgjord känsla för det Sköna, så wida det tilkommer hånne själf; men för det ädla, så wida det träffas hos Mannen. Mannen åter har en afgjord känsla för det ädla, så wida det tilhör hans sinnesart, men för det sköna, så wida det träffas hos Qwinnan. Deraf måste följa, at Naturens affigt är den, at genom könens tycke för hwarandra ännu mer förådla Mannen, och genom det samma ännu mer förståna Qwinnan. Det bekymrar hånne föga, at hon saknar wisa höga sinneskrafter, at hon är rädd och icke stidlig til wisa

tiga syflor ic. ic. ic. Hon är skön, hon bes
 pagar, och det är nog. Deremot fordrar hon
 hos Mannen alla dessa egenheter, och hennes
 Själs storhet visar sig blott deri, at hon wet
 värdera dem, då de hos honom träffas. Hus-
 ru skulle det väl annars vara möjligt, at så
 många ohyggelige karlar kunde bekomma så ar-
 tiga och vackra Fruar. Twärtom är Mannen
 långt mera nogräknad i anseende til Qwinnans
 behag. Hennes sköna sammansättning, hennes
 lifliga naturlighet, och hennes intagande ömhet
 hålla honom tillräckligt stades-ids för hennes
 brist, så väl på widsträckt konstfärd, som an-
 dra förmåner, dem han genom sina talanger
 måste årsätta. Fäsfången och Modet kunna
 väl förwända denna ordning, och göra af Man-
 nen en Granlåtts-Docka och af Qwinnan en
 Vedant eller Amazone; Naturen söker likväl
 alltid at återföra alt til sit behöriga stic. Man
 kan deraf döma, hwilket mågtigt inslytande ty-
 fet för Qwinnan kunde hafwa på Mannen, til
 at förädla honom, om, i stället för at hindras
 af en torr undervisning, hennes moraliska kän-
 sla tidigt utwecklades, för at behörigt fatta det
 som egnar Mankönets wärdighet och höga Egen-

skaper, och hon derigenom förbereddes, at med förakt bemöta alle platte Språttar, och fästa sin upmärksamhet endast på den sanna förtjäns sten. Det är också wist, at Behagens wälde der igenom mycket skulle winna; ty det är afgjort, at deras förkjusning merendels endast werkar på åblare själar; de andra äro icke sina nog, för at fatta dem. Man har redan märkt den werkan af umgånget med det wackra könet, at Mannens seder blifwit mildrade, hans upförande wärdigare, och hans utseende mera skådadt; men detta är blott fördel i Wisaken *). Det hufwudsattliga ligger deri, at Mannen som Man, och Qwinnan som Qwinna, blifwa fulls

E 4

*) Själfrwa denna fördel minskas wäl gansta mycket genom den anmärkning man wil hafwa gjort, at sådane Ynglingar, som för tidigt och för ofta innåstlas i de sällskap, där Qwinnan ger ton, wänligen blifwa något platte, och i manliga umgånget tråkige ja äfwen föraktlige, emedan de förlorat smaken för tidsfördrif, som wäl äro muntra, men af verklig halt, wäl skämtfulla, men tillika genom alswarsamma samtal nyttiga.

fömligare; det är, at drifslädarne til båda könens tycke för hwarandra verka enligt Naturens wink på et sätt, at den enes egenstaper mera föråblas och den andras mera förskönas. Då det kommer i detta stic, skall Mannen, trotsig af sin förtjänst, kunna säga: "Om Ni icke älskar mig, wil jag twinga Er at mig högakta" och Qwinnan, säker om Behagens styrka, skall swara: "Om Ni icke högaktar mig, wil jag twinga Er at älska mig". I brist af dessa grundsatsen blir Mannen qwinlig för at behaga, och hon, ehuru mera sällan, tillkonstlar sig et manligt stic, för at ingifwa högaktning; men det man gör emot Naturens wilja gör man merendels slätt.

I ägta sammanhången skall det förenade paret utgå som en enda moralisk person, som bär lifwas och styras af Mannens förstånd och af Qwinnans godhet och smak. Ty jänkte det, at man kan tro honom om flere på ärfarenheten grundade kunskaper, hånne åter om mera frihet och riktighet i känslan, så är en Sinnes-art, ju högre den är, desto benågnare at sätta bemsdandets största affigt i et älskadt föremåls til-

fribsställelse, och å andra sidan ju stönare den
 är, desto sorgfälligare, at genom tilgiftwenhet
 beswara detta bemötande. Derföre är i et så
 dant förhållande företrädes = twist platt, och då
 den sig yppar, säkraste kännemärket på en grof
 och illa parad Smak. När det kommer så långt,
 at fråga blir om befallningsrätt, är Saken
 obotligen bortskänd. Ty där hela förbindelsen
 egentligen blott är grundad på Lycke, är den
 redan halft uprifwen, så snart skall börjar
 höras. Swinnans anspråk i denna hårda ton
 är ytterst wederskyggligt, och Mannens i högsta
 grad oädelt och föraktligt. I medlertid har Tins
 gens wisa ordning det med sig, at dessa små
 och förfinade känslor blott i början ega sin hela
 styrka; men sedermera genom wanan och huss
 hållsbekymren blifwa slappare, och urartas slut
 ligen til en Ijum Kärllek, i hwilken första
 konsten är at behålla nog lämning af de förs
 ra, så at icke kallfönnighet och misnöje up
 häfwa hela wärdet af nöjet, för hvars skull
 det endast och allenast lönat sig, at ingå en så
 dan förbindelse.

Om National-Characterer, så wida
de bero af en olika känsla för
det Sköna och det Höga *).

Bland folkslagen i vår Werldedel äro, efter
min tanke, Italianare och Fransoser de, som
utmärka sig framför alla andra genom känsla
för det Sköna; men Tyfkar, Engländare och

*) Min affigt är aldeles icke, at utförligen
skildra Folkslagens Characterer, utan jag
framkastar blott några drag, som hos dem
uttrycka känslan af det Höga och Sköna.
Man kan lätt finna, at af en sådan teck-
ning blott en måttelig rättighet bör åskas,
at des Urbilder blott skymta fram ur den
stora mängden af dem, som kunna göra
anspråk på en finare känsla, och at ingen
Nation saknar sådane sinnesarter, som
bija de förträffligaste egenheter af detta
slag. Derföre kan det tadel, som til åfwen-
tyrs kunde träffa något folk, ingen förs-
lämpa, emedan det då är af en sådan be-
skaffenhet, at hwar och en kan slå det som
en håll öfwer til sin granne. Om dessa
National-skillnader äro tillfälliga eller bero
af tidehvarfwet och Regeringsättet, eller
nödvändigt bundne med en wiß nödwän-
dighet wid Climatet, undersöker jag icke här.

Spaniorer genom känsla för det Höga. Sol-
land kan räknas til de länder, där all finare
Smak är tämligen omärfelig. Det Sköna ans-
tingen förkjufer och rör, eller behagar och glä-
der. Det första har i sig något af det Höga,
och sinnet med denna känsla är djuptänkande
och hänryckt; med den sednare leende och glät-
tigt. Italienaren tyckes kunna tildelas det för-
sta, och Fransosen andra slaget af dessa känslor
för det Sköna. I den National-Character, som
rör något af det Höga, är detta antingen af
en förwånande art, som något närmar sig til
det wondrousliga, eller et tycke för det ädla
och praktiga. Jag tror mig hafwa anled-
ning at tillägga Spaniorens känslan af det för-
sta slaget, af det andra Engländerns, och Ty-
skarne det tredje. Smak för det Praktiga är
enligt sin Natur icke Original, såsom andra
slag af Smak; och oaktadt härmnings-anden
kan wara förenad med hwar och en annan kän-
sla, är den egenteligen följagtig känslan för
det Pråkande; ty denna är blott en blandning
af känslorna för det Sköna och det ädla, af
hwilka en hwar för sig betraktad är kallare

och derföre Sinnet dermed mera ledigt, för att
 wid deras förening kunna fåsta sin upmärksam-
 het på efterdömen, hwilkas wint det äfwen be-
 höfwer. Tyfken skall således hafwa mindre kån-
 fla för det Sköna än Fransosen, och mindre
 för det Höga än Engländeren; men för båda
 förenade skall han ega mera kånsla än de, och
 tillika undgå de fel, hwari en utswäfwande
 fyrka i et af dessa twänne slags kånstor al-
 lena kan råka.

Jag kastar blott en flygtig blick på konster
 och wetenskaper, hwilkas wal kan bewisa, att
 Nationerna ega den Smak, som wi dem tills-
 lagt. Italienska Snillet har i synnerhet wisat
 sig i Tonkonst, Måleri, Bildhuggeri och Byggs-
 ningskonst. Alla dessa wackra konster finna en
 lika sin Smak för sig i Frankrike, oaktradt deras
 Skönhet är där mindre rörande. Smaken i
 anseende til Dalarens och Skaldens fullkömliga
 heter faller i Frankrike mer in i det Sköna, i
 England mer i det Höga. Fina skämtet,
 Lustspellet, den leende Satyren, kärleksjollret,
 och den lätta och Naturliga flytande Skrifarten
 äro där Original. I England deremot Lans

Kar af djuphet och styrka, Sorgspelet, Hjeltebidge-
 ten, och merendels gediget guld af Snille, som
 under Fransyska Släggan kan uthamras til
 tunna skifwor af stor yta. I Tyssland lyser
 wettet ännu nog mycket genom Follanterne.
 Fordom war det swärjande, men genom efter-
 böden och Nationens förstånd har det wäl blif-
 wit behagligare och mer ädelt, likwäl det förs-
 ra med mindre naturlighet, det sednare med en
 mindre dristig flygt, än hos de nämnda folksla-
 gen. Holländarens smäl för en twungen ords-
 ning och en prydnad, som sätter i bekymmer
 och förlägenhet, rdier föga känsla i anseende til
 Snilletts fria och ofonsklade rdrelser, hwars
 Skönhet endast wanställes genom en ångslig far-
 håga för fel. Ingen ting kan mer hindra kon-
 ster och wetenskaper, än en widunderlig Smak,
 emedan den förwänder Naturen, som är Urbil-
 den til allt skönt och ädelt. Derföre har äfwen
 Spanska Nation wisat föga känsla för Wetens-
 skaper och wackra konster.

Nationernas Lynnen kännas bäst af det,
 som hos dem är moraliskt; derföre wilja wi

från denna synpunkt betrakta deras olika känslor i anseende til det Höga och Ädla *).

Spanioren är allvarsam, tyllåten och sansfärdig. Det gifwes få redligare köpmän i Werlden än de Spaniske. Han har en stolt Själ, och mer känsla för stora än småta gerningar. Då i hans sammansättning söga träffas af en jämn och god wälwila, är han oftare hård och äfwen grym. Auto da fé bibehåller sig mindre genom widspelsen, än genom Nationens widunderliga Smak, som röres af detta wördigt förskräckande uptråde, hwarunder den med djäflar öfweralt målade San Benito lämnas åt de lågor, en andäktig ursinnighet upståndt. Man kan icke säga, at Spanioren är högfärdigare eller kärare än något af de andra folkslagen, men han är båda delarne på et

*) Det är knapt nödigt, at jag här åter uprepar min förra ursäkt. Bland hwart folk innehåller den finaste delen berömliga Characterer af alla slag; och om tablet skulle träffa en eller annan, skall denne, om han är slug, förstå sin fördel, som består deri, at han öfwerlämnar alle andra åt deras öde, men undantager sig själf.

widunderligt sätt, som tillika är fälltönt och owanligt. Låta plogen stå, och med en lång wärja och sid mantel så länge gå fram och tillbaka öfwer åfern, tills den förbifarande framslingen hunnit ur sigte, och i en Tiur-kamp, där Landets Skönheter en gång synas ohörliga, utmärka sin Ulfskarinna med en besynnerlig hetsning, och sedan, hånne til åra, wäga sig i en äfwentyrlig strid med et rasande djur, äro fälltönta och owanliga upptåg, som wida afwika från det Naturliga.

Italienaren tyckes hafwa en sammanblandad känsla af Spaniorens och Fransosens; mer känsla för det Sköna, än den förste, och mer för det Höga, än den sednare. På det sättet kunna, som jag tror, de öfriga dragen af hans Moraliska Character förklarås.

Fransosen har en råbande känsla för det moraliskt Sköna. Han är beleswad, höflig och tjänstgälig. Han blir snart förtrolig, är stämmande och otwungen i umgänget; och uttrycket en Man eller Qwinna af god ton har en begripelig betydelse endast för den, som förwärfwat sig

något af Fransosens Werld. Själswa hans höga känslor, ehuru icke få, äro underlagda känslan för det stöna, och hämta sin enda styrka från sin öfwerensstämmelse med den sednare. Han är gerna qwick, och upoffrar för et infall utan betänkande något af sanningen. Utter, där man ej kan wara qwick *), wisar han äfwen så wäl grundliga insigter, som någon af de andra Folkslagen, såsom i Mathematik och de öfriga torra eller djupsinliga konstler och wetenskaper. Et Bon mot har hos honom icke det flygtiga wärde, som annorstädes; det blir med begärlighet fringspridt, och i böcker förwaradt, såsom wigtigaste händelser. Öppersta föremålet, för detta Folkslagets för-

*) I metaphysik, i moral och Religion kan man wid denna Nations skrifter icke wara nog på sin wakt. Deri träffas wanligen mycket wackert bländwerk, som wid en kall undersökning fällan håller profwet. Fransosen älskar det dristiga i sina uttryck; men för at hinna Sanningen bdr man icke wara dristig utan warsam. I Historien har han gerna anecdoter, hwilka ingen ting widare felas, än sanning.

känst och National Skicklighet, är Qwinnan *):
 Säte som wore, hon mer älskad eller hbgaktad
 här än på andra ställen, utan derfbre, at hon

*) Qwinnan ger i Frankrike ton åt alla
 Sällskap, och allt umgänge. Nu kan man
 wäl icke neka, at sällskap utan det wackra
 könet, äro tåmmeligen kärswa och tråkiga;
 men då Qwinnan drar försorg för den stö-
 na tonen, borde Männen å sin sida sörja
 för den ädla. Annars blir umgänget af-
 wen så tråkigt, men af en aldeles fridig
 orsak; emedan ingen ting ger mer ädel,
 än idel förtä. Enligt Fransyska Smaken
 heter det icke: är Herren hemma, utan är
 Fruen hemma? Fruen är wid Toiletten, Fruen
 har Vapeurer; forteligen, med Fruen och om
 Fruen sjskelsättas alla Sällskap och Lustbarhet-
 ter. I medlertid är Fruntimret icke mer
 aktadt för det. En människa som sjollas,
 är alltid utan känsla, så wäl för en sann
 äktning, som en öm kärlek. Jag wille
 icke hafwa sagt det, som Rousseau så sbrz
 wäget påstod: at Qwinnan aldrig blir mer
 än et stort Warn. Men den skarpsynte
 Schweitsaren skref detta i Frankrike, och
 förmodligen ärfor han såsom en så
 stor Fbrsware af det wackra könet, med
 grämelse, at man icke bemdtte det där
 med mera werflig äktning.

ger Qwickhetens, höflighetens och beleswenhetens älsfwärda talanger mesta anledningen, at wisfa sig i all sin glans; för öfrigt älskar den fåfänge, af hwad kön som hållst, merendels blott sig själf; alla andra äro endast des Icksaker. Då Fransosen aldeles icke saknar ädla egenskaper, och de endast genom känslan af det Sköna kunna lifwas, så skulle Qwinnan här hafwa mågtigare inflytande på Mannens ädla företag, än på något annat ställe i Werlden, om man wille aldrig så litet komma National-Smakens lutning til hjälp. Det är skada, at lifjorna icke spinna.

Det fel, hwartil denna National-Character närmast gränsar, är det platta, eller med höfligare ord, det lättfinniga. Wigtiga mål handteras som lappri, och småsaker blifwa allswarsamma yrken. På gamla dagar sjunger Fransosen ännu lustiga wisor, och är så mycket han kan äfwen artig emot könet. För dessa anmärkningar har jag på min fida store försvarsmån hos samma folkslag, och drar mig bakom en Montesquieu och d'Alembert, för at wara säker mot all befarad owilja.

Englåndaren är kallfinnig i hörjan af all bekantskap, och liknisd mot den ofände. Han har ingen häg för små höflighets betygelser; deremot, så snart han är wån, blir han beredwillig til stora tjänster. Han bemödar sig föga at i umgänget wara qwick, eller at wisa et arigt bemötande; deremot är han jämn och förständig. Han är slät härmare, frågar icke mycket efter hwad andre tycka, och följer gerna sin egen smak. Han är i anseende til Qwinnan icke af fransyska artigheten; men betygar hånne wida mer aktning och sträcker denna för hända för långt, då han i ägta ståndet wanligen lämnar sin Waka en oinskränkt myndighet. Han är ståndagtig stundom ända til enwighet, dristig och tiltagsen ofta ända til förmåtenhet, och handlar efter grundsatser wanligen ända til egensinnighet. Han blir lätt besynnerlig, icke af fåfänga; men derföre, at han föga bekymrar sig om andre, och gör icke gerna wäld på sin Smak af tjänstagtighet eller efterapning; derföre blir han sällan så mycket ålskad som Fransosen, men då han blir känd, wanligen mera hbgaktad.

Tyffen har en blandad känsla af Engländerens och Fransosens, synes likväl komma den förste närmast, och hans likhet med den sednare är endast härnad och tilgiord. Han eger en lycklig blandning i känslan så wäl af det Höga, som af det Sådna; och om han i den första icke binner Engländeren och icke Fransosen i den sednare, öfwerträffar han dem bägge, så wida han förenar båda. Han wisar mer tjänstgigtighet i umgänget än den förre, och ehuru han icke medför i Sällskapet så mycken munterhet och qwidhet som Fransosen, yttrar han likwäl deri mer bestedlighet och förstånd. Han är, som i alla slag af smak, äfwen i kärlek tämmeiligen methodisk; och som han förenar det sädna med det ädla, är han i känslan af dem båda kall nog, för at kunna sopsätta sit hufwud med öfwerläggning om anständighet, prakt och wärdighet. Derföre äro Wörd, Titlar och Rang, så wäl i Borgerligt förhållande som i kärleksfäker, för honom af mycken wigt. Han frågar wida mer än de öfrige efter hwad folket tänker om honom; och skulle något wara i hans Character, som kunde föranlåta oss at önska den en hufwudförbättring, är

det icke annat än denna swaghet, enligt hwilken han icke drifvar sig at blifwa Original, oaktadt han dertill eger alla talanger; och at han för mycket rådfrågar andres mening, hwilket betager moraliska egenskaperna all deras stadga, och gör dem wändliga och konstlade.

Holländaren har en ordentlig och idog finnes-art, och som han i synnerhet ser på det nyttiga, eger han ingen känsla för det, som i finare förstånd är Skönt eller Högt. En stor Man betyder hos honom det samma, som en rik Man; med sine Wänner förstår han sine Correspondenter, och et besök är honom ganska ledsamt, som ingen ting inbringar. Han är motsatsen så wäl af Fransosen, som af Engelsmannen, och är på wift sätt en phlegmatiserad Lyst.

Om wi nu i något fall wilja försöka en tillämpning af dessa tankar, såsom för at öfwerwäga känslan af ära, wisa sig följande Nationalskillnader. Känslan för ära hos Fransosen är fästare, hos Spaniern höghod, hos

Englåndaren stoltbet, hos Tyffen högfärd, och hos Hollåndaren inbillhet. Dessa uttryck tyckas wid första anblicken betyda enahanda, men enligt Språkets Nöedom är dem imellan mycken olikhet. Fåfångan iälfånas efter bifall, är bedräglig och föränderlig, men des yttre upförande är höfligt. Den högmodige är full af en falskt inbillad själsförfärlighet, och är liknöjd om andres bifall; hans upförande är stråft och högtrafwande. Stoltbet är egentligen blott en större öfwerlygelse om eget värde, som ofta kan wara ganska grundad; hwarföre den äfwen stundom kallas ädel stoltbet; då man deremot aldrig kan tillägga någon et ädelt högmod, emedan detta alltid utwisar en öfwerdrifwen och oriktig själsfattning. Den stoltes upförande är liknöjdt och kallsinnt. Den högfärdige är en stolt, som tillika är fåfång *).

*) Det är icke nödwändigt at en högfärdig skall tillika wara högmodig, d. ä., göra sig en öfwerdrifwen falskt inbillning om sitt företeende; utan han skattar sig kanhända icke högre än han är wärd; men han har blott en falskt smak, för at utom sig göra detta wärde gällande.

Men det bifall han af andre föder, består i äres
 betygelser. Dersåre prålar han gerna med
 Titlar, anor och pråkt. Tyffen är wanligen
 anstucken af denna swaghet. Orden: nådig,
 högäreswürdig, högwälboren, wälboren, aller-
 högstedensamme och mer dylikt bombast, göra
 hans språk stråft och ofatt, och uteslänga det
 tacka enfold andra Nationer kunna gifwa sin
 skrifart. Den högfärdiges upförande i Sällskap
 är krus. Den inbillste är en högmödig, som
 yttrar i sit beteende tydliga tecken til förakt för
 andre. I sit upförande är han plump. Dens
 na usla egenkap är af alla mest fjerran från
 den finare Smaken, emedan den är uppenbart
 dum; ty det är wist icke något tjänligt sätt at
 tillfridsställa känslan för ära, då man genom et
 tydligt förakt upmanar alt omkring sig til hat
 och åtlöje.

I kärlek hafwa Tyffar och Engländera täm-
 meligen god mage, något fin til känsla, men
 mer af den friska och starka Smaken; Italias-
 naren är i denna punkt nogräknad, Spanio-

ren fantastisk, Fransosen aldrig kost, förs
aktare.

Religionen i vår Werldsdel är icke en
Sak af egenwilligt wal, utan af heligare urs
sprung. Dersföre kunna blott utswäfningarne
deri, och det som där egentligen tilhör männis
skor, anses såsom kännemärke på olika Natio
nal egenstaper. Jag bringar dessa utswäfning
gar under följande hufwudbegrep: **Lätt-tro**,
Widspelsse, **Swärmeri**, **Litnöjdhet**.

Lätt-trogen är merendels den ouplysta delen
i hwar Nation, oaktadt den icke eger någon
märklig finare känsla. Des öfwertygelse grun
dar sig på hörsågen och et sannolikt utseende,
utan at någon art af finare känsla behöfwes til
des drif-sjäder. Exempel på hela folkslag af
denna art, måste man söka i Norden. Den
Lätt-trogne, då han är af wldunderlig Smak,
blir Widspelig. Denna Smak är i sig själf
en benägenhet, at lätt tro något *), och af

*) Man har desutom märkt, at Engländerne,
såsom et så kloft Folk, litwål genom
et drifligt förkunande af en underlig och

två människor, af hvilka den ena är anstucken af denna känsla, men den andra af mera köld och måtta i sinnes-arten, skall den första, om han än verkligt har mera förstånd, likväl genom sin rådande bjesse snarare förledas at tro något onaturligt, än den andre, hvilken äfve af större urffilning, utan af sit wanliga och phlegmatiska lynne, räddas från denna utswäfning.

Den **Widsteplige** i Religion ställer gernan mellan sig och högsta föremålet för sin dyrkan wisa mågtiga och förwånande människor, liksom Helighets Mesar, dem Naturen lyder, hwilkas beswärjande stämman öpnar och tillsluter Tartarens Järnportar, som med hjesan röra Himmelen och hafwa Jorden til fotfäste. Det

F 5

örimlig sak kunna lätt blifwa försvækte; hwarpå man har många Exempel. Men en drifftig sinnes-art, förberedd genom åtskilliga rön, hwarigenom många besynnerliga Saker likväl befunnits sanna, bryter hastigt genom de små betänkligheter, af hwilka et swagt och mistroget huswud genast uppehålls, och således utan sin för-tjänst slundom förwaras från festspeg.

funda Förufttet skall derföre i Spanien hafwa stora hinder at öfverfliga, icke derföre, at oskunnigheten måste där först öfvervinnas, utan emedan det finner et håstigt motstånd af en besynnerlig Smak, för hwilken det naturliga synes nog wanligt, och som aldrig tror sig känna en hög rörelse, om des föremål icke är widunderligt.

Swärmeri är så til sägande en andäktig förmåtenhet, och upmanas af en wiß stolthet och et allt för stort förtroende til sig själf, at namkas den Himmelska Naturen, och genom en förwånande flygt höja sig öfver den wanliga och förefskrifna ordningen. Swärmeren talar endast om omedelbara ingiswelser och syner, då den Wisdskleplige gör löften inför stora undergbrande Helgons bilder, och sätter sit förtroende til deras inbillade och ohimmeliga öfverlägsenhet, som med honom äro af samma Natur. Själswa utswäfningarne röja, som wi redan anmärkt, något af National-känslan; äfwen träffades Fanatismen *), åtminstone i fordna dagar,

*) Fanatismen bär alltid stilias från Enthusiasm. Den förra tror sig känna en os

mest i Tyssland och England, och är lifasom en onaturlig utvärt af den ädla känslan, som hör til dessa Folkslagens Character, men har på långt när icke så skadliga följder, som Widspelsken, fast den i början är swår at häjda; emedan bettan hos et swårmande sinne wankigen swalnar och winner slutligen enligt sin Natur en lagom mätta, då i det stället Widspelsken oförmärkt innåstlar sig djupare i en jämn och tålig sinnes författning, och beröfwar den sjäatrade människan alt hopp, at kunna befrias från skadliga fördomar.

Slutligen saknar den fåfänge och lättfinne alltid en starkare känsla för det Höga, och hans Religion är utan innerliga rörelser, merendels blott en Sak som hör til modet, hvil-

medelbar och utomordentlig gemenskap med en högre Natur; den sednare betyder Själens tilstånd, då den blifwit genom någon grundsats uphetsad öfwer sin behöriga grad, det må wara genom Maximer af Medborgerlig dygd, eller af wänskap eller af Religion, utan at inbildningen har härwid af göra med någon öfvernaturlig gemenskap.

ken han wäl med mycken artighet iakttager, men blir för öfrigt alltid kall. Detta är practiska Indifferentismen, hwilken Fransyska Lynnet tyckes mest tilgifwet, hwarifrån är allenast et steg til en fräck hädelse, och som i sig själf har föga företräde för et fullkomligt affall, om man wil se på inre wärdet.

Swersfara wi med flygtiga blickar äfwen de andra Werldsdelarne, träffa wi Araben, såsom den ädlaste människan i Österländerne, dock af en känsla, som mycket älskar det widunderliga. Han är gästfri, storsinnig och sannfärdig, men hans berättelser och häfder, och i allmänhet hans Lynne, äro uppspådde med något förunderligt. Hans uphetsade inbildning föreställer honom alltid Tingen under onaturliga och förryckta bilder, och själfwa utspridandet af hans Religion war et stort äfwentyr.

Om Araberne äro lifsom Österns Spanier, så äro Perserne Asiens Fransoser. De äro gode Skaldar, beleswade och hafwa tåmmeligen sin Smak. De iakttaga icke så noga sin

Jalam, och tillåta sin glättiga finnes-art en
fåmmeligen mild tolkning af Alcoran.

Japanerne kunde liksom anses för denna
Werldsdelens Engländer; men knapt i annat
asseende än i deras ståndagtighet, som urartar
ända til egensinnighet, deras tapperhet och förs
akt för döden. För öfrigt råda de få tecken til
en finare känsla.

Indian har en rådande Smak för orimlig
heter af den art, som förlikas med det wid
underliga. Hans Religion består i orimlighet
er. Gudabilder af ohygglig Skapnad, den o
wärderliga tanden af den mäktiga Nyan Hanu
mann, Fakirernes Botfärdighets-öfningar ic. ic.
ic. äro i denna Smak. Quinnans frivilliga
upoffrande, på samma hål som förtärde Mans
nens Lif, är et rysligt äfventyr.

Swilka platta orimligheter innehålla icke
Chinesernes widlyftiga och utstuderade höflighets
betygelses; själfwa deras målningar äro orim
ligheter och föreställa underliga och onaturliga
bilder, som aldrig funnits i Werlden. De haf

wa äfwen ärewärdiga orimligheter, derföre at de äro i bruk från urminnes tider, och intet Folkslag i Werlden har dem i sådan mängd, som detta *).

Negerne i Africa hafwa af Naturen ingen känsla, som fliger öfwer det platta. Hume trotsar hwar Man, at kunna anföra et enda exempel af en Neger som wisat talanger; och påstår, at ibland de hundratufende swarte, som från sina länder flyttat til andra, ehuru många af dem blifwit satte i Frihet, likwål icke en enda någonsin funnits, som wisat något utmärkt, antingen i konster, wetenskaper eller något annat nyttigt yrke; då ibland de hwite beständigt träffas de, som ur sämsta hopen swinga sig up och genom stora talanger förwärfwa sig et ryktbart namn i Werlden. Så wäsentelig är skillnaden imellan dessa båda människo-slag, och den

*) Man begår ännu i Peking den Ceremonie, at wid en Sol- eller Månförändretse med et stort buller förjaga Draken, som wil upsluka dessa Himmelskroppar; och bibehåller et eländigt bruk af de äldste tiders ofunnighet, ehuru man nu är bättre underättad.

tyckes vara likså stor i anseende til sinnes-
 stieligheten, som til färgen. Den ibland
 dem gängse Fetichernes Religion är förhånda
 en art af Gudstjänst, som sunker så djupt ner
 i det platta, som det någonsin tyckes vara möj-
 ligt för människo-naturen. En fjäder, et
 horn, et ben, eller andra obetydliga Saker,
 blifwa et föremål för deras dyrkan och anropas
 wid Edgångar, så snart de genom några ord
 blifwit inwigda. De swarte äro mycket fåfänge,
 men på Negerwis, och så talträngde, at de
 med prygel måste jagas ifrån hwarandre.

Öbland alle Wildar är ingen, som wisar
 så hög sinnes-art, som Nordamerican. Han
 har stark känsla för äran, och under det han,
 för at hinna hånne, söker blodiga äfventyr på
 hundrade milars rymd, är han ytterst sorgfällig,
 at taga sig til vara för minsta äfwikande från
 hånnes lagar i det ögonblick, då hans äfwen
 så hårde Segerwinnare söker genom grusliga
 plågor aflwinga honom en feg suck. Canadiske
 Wilden är för öfrigt sannfärdig och redlig.
 Wänstapen som han stiftar är lika widunders-
 lig och entusiastisk, med den som berättas

från de äldsta och fabelagtiga tiderne. Han är
 ganska stolt, känner hela värdet af Friheten och
 tål äfwen under sin upfostran icke det minsta
 i bemötandet, som påminner honom en låg
 undergifvenhet. Det war utan twifwel sådana
 Wildar Lycurgus gifwit Lagar; och om en Lag-
 stiftare upstod bland de sex Nationerna,
 skulle man se en Spartansk Republik upstå
 i nya Werlden; såsom Argonauternes företag
 är föga olikt desse Indianers Hårfärder, och
 Jason framför Attafakullakulla har ingen ting
 mer än äran af et Grefiskt namn.

Alle desse Wildar hafwa föga känsla för
 det Sköna i moralisk mening, och en storsinnig
 förgåtenhet af oförrätter, på en gång ädel och
 skön, är som dygd ibland Wildar fullkomligen
 ofänd, och föraktad som en usel seghet. Tap-
 perhet är Wildarnes största förtjänst, och hämnad
 deras lifswaste wällust. De öfrige Infödingar
 i denna Werldsdel wisa få drag af en Ca-
 racter som röjer finare rörelser, och en utom-
 ordentlig känslolöshet utgör dessa människors
 hufwudsännemärke.

Betrakte wi könnens förhållande i dessa
 Werldebedelar, märka wi, at Europeen ensam
 funnit hemligheten at fästa wid det finliga nöjet
 af en stark böjelse så täcka blommor, och insläta
 deri så mycket moraliskt, at han icke allenast
 mycket uphöjt des behag, utan äfwen gjort det
 ganska wärdigt. Österriänningen är i denna
 punkt af mycket falsk Smak. Då han icke har
 något begrep om sedernas sköna, som med detta
 kan förenas, förlorar han nästan tillika det
 yppersta af finliga nöjet, och hans Harem är en
 beständig föllas af qwal och bekymmer. Han faller
 i allehanda kärleksgriller, hwaribland den in-
 billade klenoden är en af de första, om hwilken
 han framför alt söker göra sig försäkrad, och
 hwars hela värde består endast i des sönder-
 brytning, hwars pålitlighet åter i vår Werlds-
 del wäntligen sättes i twifwelsmål, och til hwars
 bibehållande han ofta betjänar sig af obilliga,
 stundom affkywärda medel. Dersöre är
 Öwinnan hos honom altid i Fångelse; hon må
 wara slika eller hafwa en grym, oförmögen och
 altid swartsjuk Man.

Hvad kan man wänta bättre i de swartes
 Länder, än det som där wanligen träffas, nämnligen
 Qwinnan i djupaste slafweri? Den sege
 är altid sträng Herre öfwer den swagare, äfwen
 som hos oss den Mannen altid är en Tyran
 hemma, som utom hus icke wägar se någon
 i ögonen. Pater Labat berättar wäl, at en
 Neger, hwilken han förebrädde des högmödigas
 försarande mot sin Hustru, swarat honom: Ni
 Swite ären just Narrar, ty först gifwen Ni Ödra
 Hustrur så mycken frihet, och sedan klagen Ni
 då de ödra Er förryckte i Hiernan. Det ser
 nästan ut som häri wore något, hwilket förs
 tjänte upmärksamhet; men karlen war swart
 från hufwudet til fötterna, et tydligt bewis,
 at hwad han sade war en dumbhet. Ibland alle
 Wildar äro inge, hos hwilke Qwinnan eger
 förrer werkligt anseende än hos Canaden.
 Lörhända gå de nästan längre deri än wår hys
 sade Werltsedel; icke at man där gör Qwinnan
 ödmjuka upwaktningar; sådant är endast krus.
 Nej, hon har werkligen at befälla. De samlas
 för at öfwerlägga om Nationens wigtigaste ären-
 der, om Krig och Fred. De skicka derefter sina
 Fullmägtige til Manliga Rådet, och wanligen

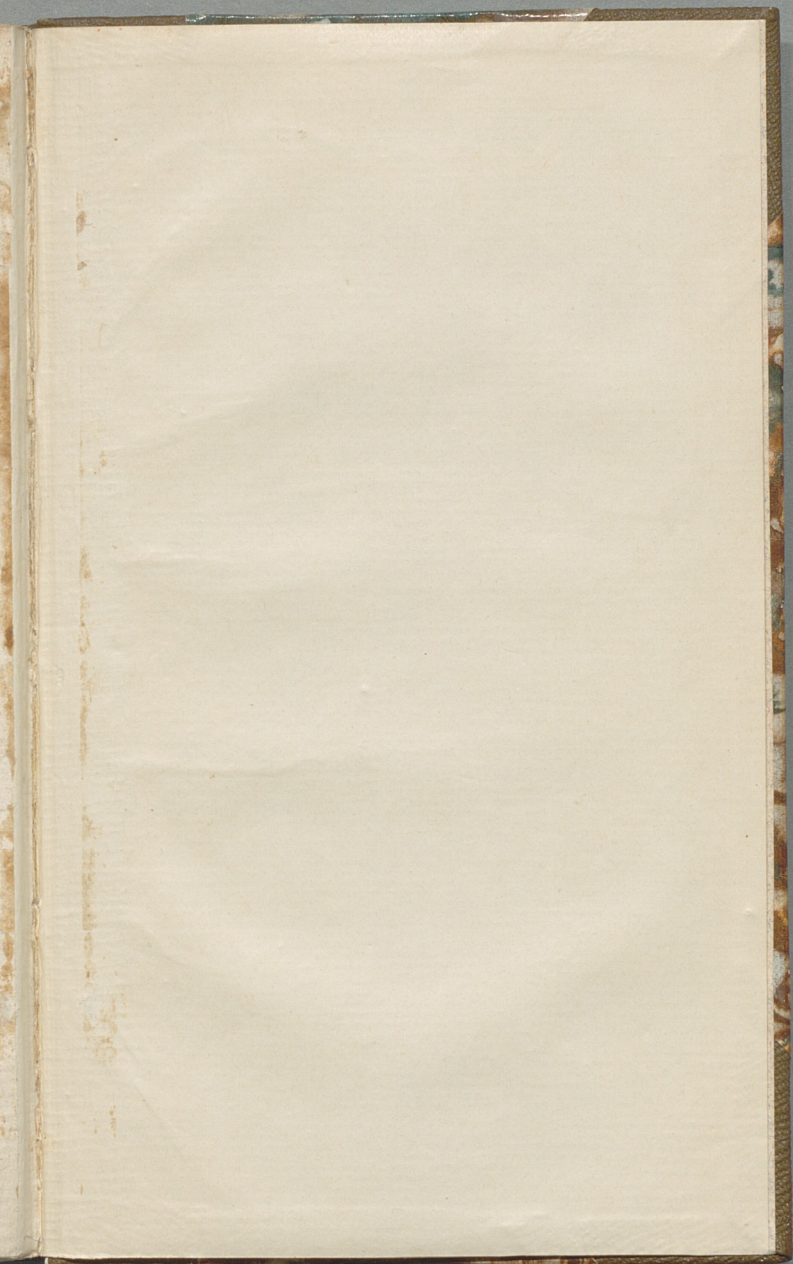
är det deras röst, som afgör. Men de föpa denna heder byrt nog. De hafwa alla hushålls-
bekymren på sin lott, och dela Männernes he-
la möda.

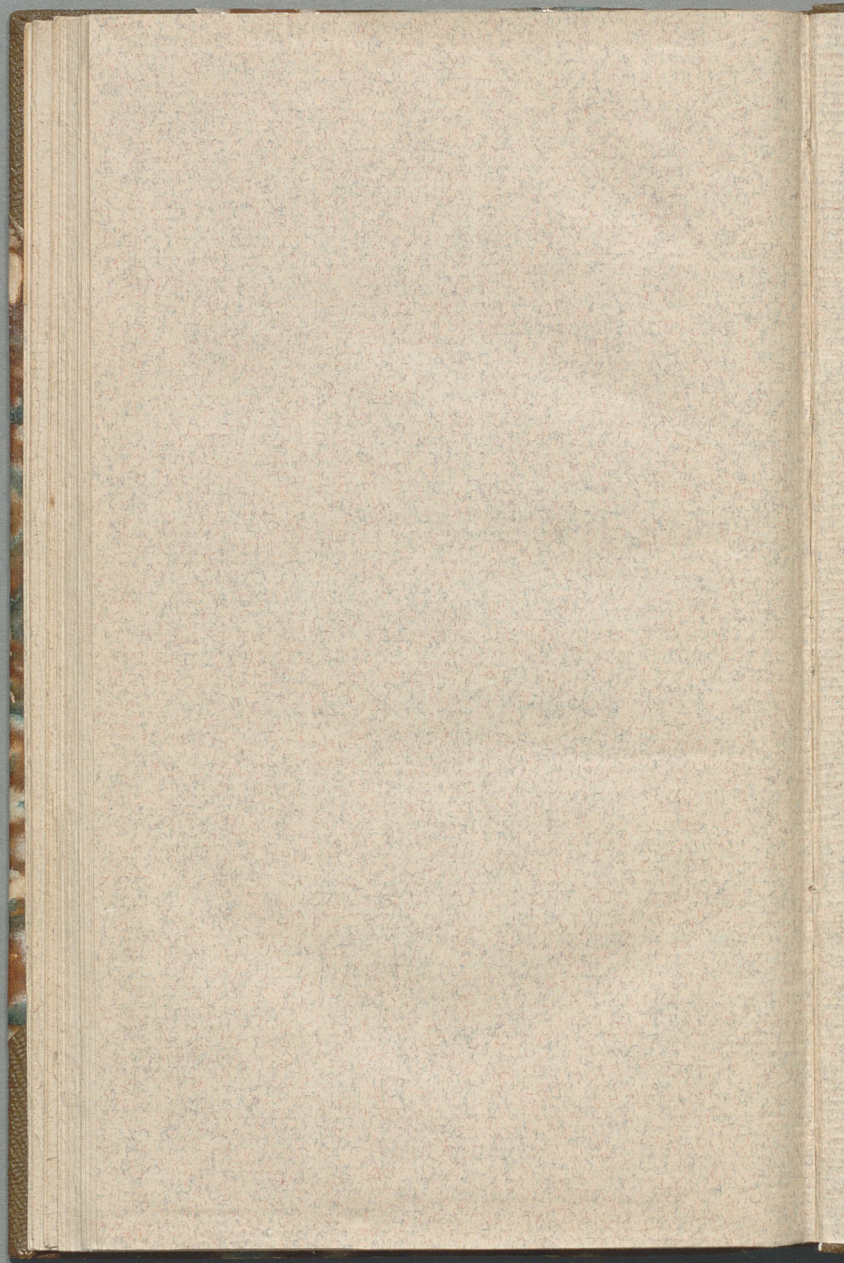
Då wi til slut ännu kaste en blick på häf-
derna, se wi människornas Smak, som en
Proteus ständigt antaga förändrade skapnader.
Grefers och Romares gamla tider wisa tydliga
spår af en ägta Smak, så i det Sköna, som i
det Höga, i Skaldkonst, i Stodhuggning, i Bygg-
ningskonst, Lagstiftning och äfwen i seder.
Under Romerste Keisarnes Negering förbyttes
det ädla, så wäl som sköna enfaldet til Pråktigt,
och dermed til falsk granlåt, hwarom öfverles-
worna af deras Talfkonst, deras skaldestycken
och deras seders Historia ännu witna. Nästan
fullkomligen sloknade denna gnista af den fina-
re, Smaken med Statens bedröfliga förfall. Wit-
darne, sedan de på sin sida stadgat sit Wälde,
införde en wiß förwänd Smak, som man kallat
den Ötbiffa, och som går ut på Drimligheter.
Man såg Drimligheter icke allenast i Byggnings-
konst, utan äfwen i Wetenskaper och öfriga yr-

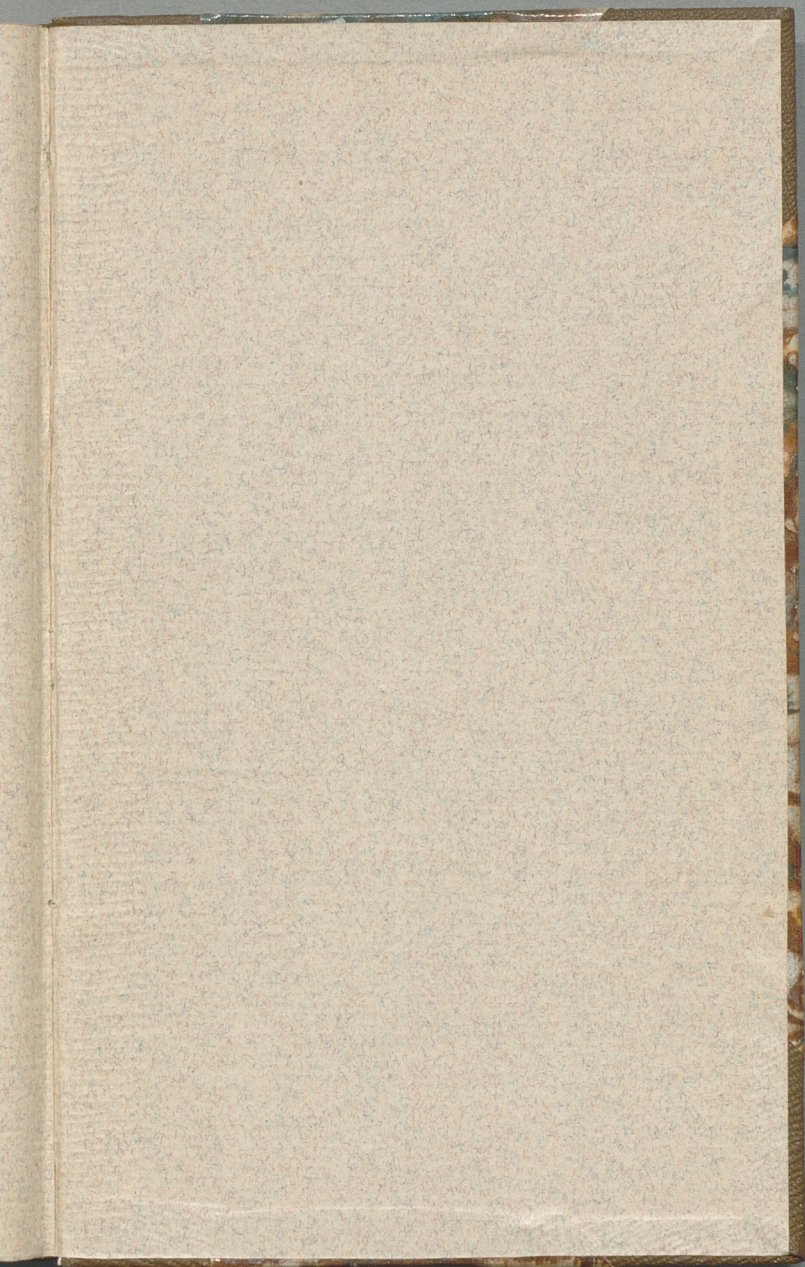
ken. Den urartade känslan, sedan den en gång ledtes af en falsk konst, antog snarare hvarf annat Naturligt lynne, än Naturens fordna enfold, och förblef antingen wid det öfwerdrifna eller det platta. Den högsta flygt människosinnet vågade för at nalkas det Höga, bestod i Äfventyr. Man såg andeliga och werldliga äfventyr, och ofta en motbudande och obygglig bastart art af båda. Munkar med Måßboken i ena handen och Krigsfanan i den andra, dem hela skarar af bedragna slagtoffer följde, för at låta sina ben multna under andra Himmelsstref och på en heligare Mark; inwigde frigare, genom högtidliga löften helgade til wåld och miffgerningar, i sällskap med et besynnerligt slag Fantaster, som kallade sig Riddare och föfte äfventyr, Tornering, Enwige och Romaneska händelser. Under denna tiden war Religion tillika med Wetenskaper och seder förstållt genom eländiga orimligheter; och man märker, at Smaken icke lätt urartar på en sida, utan at tillika wisa tydliga tecken af sit fördärf i allt annat, som hör til den finare känslan. Klostertidsten förwandlade en mängd nyttiga människor til talrika Sällskap orklösa Dagtiufwar,

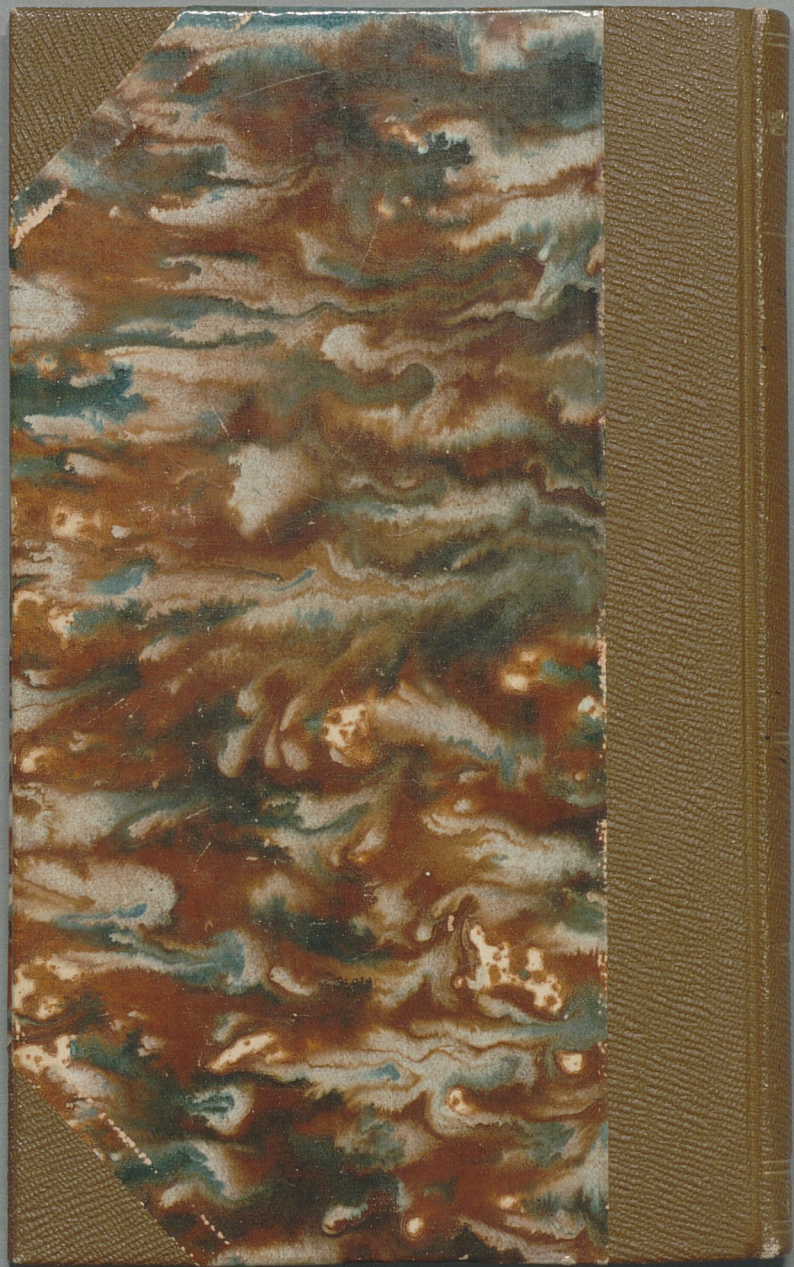
hwilkas underliga lefnadsfätt gjorde dem tjänlige
 at framkläcka tusentals orimligheter, som deris
 från utgingo i Stora Werlden och fringspridde
 sin art.

Slutligen sedan människo-snillet genom et
 slags ny födelse lyckligen åter hämtat sig
 från en nästan fullkomlig förstöring, se wi i
 våra dagar den goda Smaken för det sädna och
 ädla så wäl i konstler och wetenskaper, som i
 Seder åter resa sig, och ingen ting mer återstå
 at önska, än at en falsk granlåt, som så lätt
 förbländar, icke oförmärkt aflägsnar oss från
 Naturens ädla ensald; men i synnerhet at den
 ännu ouptäckta Upsoftrings hemligheten måtte
 ryckas undan gamla Fördomar, för at tidigt
 sätta moraliska känslan i hwar ung Werlds-
 borgares bröst i rörelse, så at icke all finhet går
 ut på det säfänga och onyttiga nöjet, at kunna
 döma det som händer omkring oss, med mer
 eller mindre Smak.

www.books2ebooks.eu